

AZ ÖNTUDATRA ÉBREDÉS KEZDETE: ANTIKOLONIALISTA POLITIKAI ERŐK ALGÉRIÁBAN AZ 1920-AS ÉVEKBEN

Az Ifjú Algériaiak

A századforduló körüli évtizedekben olyan átalakulás történik az algériai társadalomban, amely megteremti egy új típusú, modern — a hagyományos formákkal szakító — ellenállás kialakulásának feltételeit is.

Az Algír elfoglalását követő évtizedekben törzsek alkalmi szövetsége jelenti az ellenállás legszélesebb keretét, amely csak ritkán fog át országresznyi területeket. Az 1830—1871-es időszakot a törzsi felkelések sorozata jellemzi. E felkelések a hagyományos társadalom védelmében, a közösségi földek kisajátítása, a gyarmati rendszer kialakulása, uralmának megszilárdítása ellen robbannak ki. Az utolsó ilyen jellegű felkelést Mikrani vezeti Kelet-Algériában (1871). Leverésével az algériai nép ellenállásának egy szakasza zárul le. A lokális felkelések ezután sem szűnnek meg teljesen, hiszen a hagyományos társadalom számos maradványa még tovább él, de az 1870-es évektől kialakuló, majd megszilárduló tőkés viszonyok közepette már nem egyedüli táptalaja az ellenállásnak. Az első világháborúig terjedő időszakban a gyarmati hatalomnak még több ízben kell letörnie a törzsek fegyveres ellenállását. Az utolsó jelentősebb és a gyarmatosítóknak legtöbb gondot okozó felkeléseket az auresi és a déli tuareg törzsek robbantják ki 1916-ban, illetve 1917-ben. E törzsi felkelések eszméi irányítása a vallási közösségek kezében van, amelynek élén a marabu áll. A marabut szentként tisztelik, feladata a vallási hagyományok ébrentartása, továbbélésének biztosítása.

Az 1871—1918 közötti időszakban azonban e felkelések mellett megjelennek olyan politikai erők, amelyek az említett időszak nagy társadalmi átalakulásának termékei. Politikai tevékenységüket már nem a múlthoz való görcsös ragaszkodás motiválja, hanem inkább az alkalmazkodás a megváltozott körülményekhez. Politikai szereplésük színterei a városok, kapcsolatuk a vidékkel lazul, egyeseknél meg is szakad. Őket nevezi a korabeli sajtó — majd a gyarmati hatóságok is — Ifjú Algériaiaknak. Először Jules Ferry figyel fel rájuk, amikor 1892-ben egy szenátusi vizsgálóbizottság élén közel 2 hónapot tölt Algériában, és — életkorukra utalva — az Ifjak Pártjának (Parti des Jeunes) nevezi őket.¹ Jules Ferry Ifjak Pártján azokat a fiatal algériai értelmiségieket érti, akik francia műveltséget szereztek, és szinte teljes egészében szakítottak a múlttal, a hagyományos algériai társadalom maradványai-val, beleértve az iszlámot is. Az Ifjú Algériaiak csoportja azonban más társadalmi rétegek képviselőit is magában foglalja. Maga az Ifjú Algériaiak elnevezés századunk első évtizedében válik közzismertté. Az elnevezés francia újságíróktól származik, akik az Ifjú Törökök, Ifjú Tunéziaiak algériai megfelelőjét látják benne. A le Temps című napilap bizonyos szimpátiával viseltetve irántuk, gyakran ír róluk.

Az Ifjú Algériaiak egyik csoportját alkotják azok az értelmiségiek, akik valamilyen francia iskolát végeztek. Tágabb értelemben mindazok, akik franciául írni

¹ Ch. R. Ageron: Jules Ferry et la question algérienne en 1892. Revue d'histoire moderne et contemporaine avril-juin. 1963. 130. 1.

és olvasni tudnak: katonai tolmácsok, tanítók, jogászok. A francia kultúra mély nyomot hagyott bennük, amely még külsőségekben is megnyilvánul. (pl. európai szabású ruhát hordanak.)

Vannak, akik már szakítottak az iszlám hagyományokkal is, ezek már nem beszélnek az arab nyelvet. A többség azonban nem tagadta meg az iszlám hagyományokat, de nem is teszi hivatkozásai egyedüli forrásává, nem tulajdonít különösebb jelentőséget neki. E csoport lényegében a „kulturális kolonizáció” terméke, s mint ilyet, nevezhetjük frankofil értelmiségnek.

Az Ifjú Algériaiak másik csoportja inkább a gazdasági szférához kapcsolódik. Azok tartoznak ide, akik bekapcsolódnak a tőkés áruterelésbe, vagy érdekeltek annak fenntartásában: nagykereskedők, malomtulajdonosok, Kelet-Algériában az étolaj-termelők, kisebb részben földbirtokosok. Ragaszkodnak az iszlám valláshoz, és szokásokhoz, de nem utasítják el a francia kultúrát és a gyarmatosítás teremtette értékrendet sem. Különböznek a régi típusú feudális arisztokráciától, alkalmazkodni tudnak a megváltozott társadalmi körülményekhez. Ahogyan egy korabeli francia megfigyelő írja „átvették kereskedő erkölcsüket”,² vagyis megtalálták helyüket a tőkés viszonyok között.

Az Ifjú Algériaiak csoportja társadalmi eredetét tekintve nem egységes. Egységüket ebben az időben az adja, hogy önálló politikai fejlődésükkor fő követeléseik megegyeznek, eltérő véleményük — főleg az iszlám hagyományokhoz való viszonyról — háttérbe szorul.

Az iszlám hagyományok, az elmúlt társadalom erkölcsi és vallási normáinak védelmezőjeként az un. Vieux Turbanok lépjenek fel. (Elnevezésük utalás a hagyományos ruhaviseletre.) Élesen elítélik „a mindenható pénz tekintélyét”, amely a „tisztet” és a „becsület” helyébe lépett, és olyan embereket állít előtérbe, akiket korábban megvetettek.³ Tevékenységüket szintén a városokban fejtik ki. Híveik között számos kereskedő és kézműves van, akiknek létét a kapitalizmus állandóan veszélyezteti, de a felemelkedés lehetőségét sem zárja ki teljesen. Társadalmi helyzetüket védik, amikor az iszlám hagyományokra, vallásra, szokásokra hivatkoznak, hiszen a kapitalista viszonyok kialakulása előtt viszonylag stabil társadalmi pozíciót foglaltak el. Ha nem is egyértelműen a hagyományos társadalom uralmának visszaállítását szeretnék, de legalább fennmaradását, valamiféle harmonikus együttélését az újjal. Nem fogadják el a vidéken nagy befolyással bíró vallási közösségek és marabuk tanait sem. Tudatlanságai és az ortodox tanok elferdítésével vádolják őket.

Kezdetben a gyarmatosítók hevesen bírálják a Vieux Turbanokat. Fanatizmus-sal, klerikalizmussal vádolják őket. Ez a bírálat azonban alábbhagy, amikor az Ifjú Algériaiak politikai tevékenysége felélénkül.

Az Ifjú Algériaiak, akiknek számát 1000—1500-ra lehet becsülni, kezdetben a kultúra és művelődés területén fejtik ki tevékenységüket. Értelmiségi köröket alakítanak, ahol ismeretterjesztő előadásokat hallgatnak az európai civilizációról. Nem titkolt céljuk az, hogy a francia nyelvtudás birtokában honfitársaik közül kiemelkedve, az algériai társadalom elitjévé váljanak, és tevékenységükkel megnyissák az iszlám világot a modern európai civilizációk előtt. Mintegy közvetítőként, összekötő kapocsként kívánnak szolgálni az iszlám és az európai civilizációk között. Céljukat kifejezi értelmiségi köreik elnevezései is. Unió és Haladás, a Modern Tudomá-

² Paul Leroy—Beaulieu: La France dans l' Afrique du Nord. Revue des deux mondes. 1906. mai-juin. 62. l.

³ Ch. R. Ageron: Les Algériens musulmans et la France. Paris, 1968. II. köt. 1026—1027. l.

nyok Baráti Köre, Testvériség, Egyetértés stb.⁴ Néhány, több-kevesebb rendszerességgel megjelenő lapot is kiadnak. Ezek vagy francia vagy — ritkábban — francia-arab nyelven jelennek meg. Az arab nyelvű kiadást gátolja az is, hogy az írott arab nyelv nem felel meg eszméik kifejezésének. Többeket közülük ez vezet arra, hogy új szavakat alkossanak; al takkadum = haladás, al hukuk = politikai jogok stb.⁵

Az első hetilapot Oranban 1904-ben alapítja egy tlemceni tanító Fáklya címmel. Első számában a lap célkitűzéseiben fellelhetjük az Ifjú Algériaiak nézeteit. A hetilap célja elősegíteni a francia — muzulmán közeledést: „Összekötő kapocs lenni a franciák és az arabok között”, felébreszteni az alériai bennszülötteket évszázados apátiájukból, megértetni velük, hogy „ne a múltra, hanem a jövőre szegezzék tekintetüket”. Ez nem jelenti a hagyományok és a vallási meggyőződés megtagadását, de, hogy méltók legyenek a jobb sorsra, „tanulmányozni kell a modern tudományokat, be kell fogadni a francia eszméket”.⁶

Politikai követeléseiket először 1908-ban fogalmazzák meg. A francia kormány az 1908. július 17-i dekrétumban elrendeli a 18 évnél idősebb algériai férfiak összeírását. Ennek célja a már évek óta tervezett katonai szolgálat kötelezővé tétele az algériaiak számára is. A rendelet felháborodást vált ki az algériaiak között. Az iszlám ugyanis megtiltja hívei számára, hogy idegen — más vallású — hadseregben szolgáljanak.

Az Ifjú Algériaiak 1908 októberében egy petíciót nyújtanak át a francia kormánynak, amelyben állást foglalnak az algériaiak katonai szolgálata ellen, illetve csak feltételekkel hajlandók elfogadni. A katonai szolgálat kötelezővé tételéért cserében követelik az un. bennszülött — törvénykönyv módosítását, egyes cikkelyeinek eltörlését, a kiszabható büntetések enyhítését, nagyobb képviselőletet a választott szervezetben, adó előtti egyenlőséget.⁷

Clemenceau miniszterelnök válasza az, hogy megvizsgálja a követeléseket. A petíciót az Ifjú Algériaiak a „bennszülött népesség” nevében nyújtják át, az algériaiak jelentős része azonban másképp reagál a kötelező katonai szolgálat bevezetésének hírére. Teljesen elutasítja azt, és ellenállása kifejezéseként a Korán egyik kitételére hivatkozva, mely szerint „hitetlen” uralma alatt muzulmán nem maradhat, az emigrációt választja.

Az algériaiak korábban is éltek az ellenállásnak ezzel a formájával. Bár a gyarmati hatóságok megtiltották az emigrációt, a XIX. század 80-as 90-es éveiben sokan emigrálnak Tunéziába, ahol névlegesen a bej uralkodik, és az ottomán birodalomhoz tartozó Szíriába. Ezeket is felülmúlja az az emigrációs hullám, amely 1910-ben, de főként 1911-ben hatalmába keríti az algériaiak egy részét. Nagy visszhangot vált ki a nyugat-algériai iszlám központ, Tlemcen város közel négyezer lakójának kivándorlása Szíriába 1911-ben. Ez az esemény a köztudatba úgy vonul be — és a történetírás is úgy emlegeti — mint a „tlemceni exodus”.⁸ Ugyanekkor Kelet-Algériából is többen hagyják el az országot. A kivándorlás azonban természetesen nem jelenthet hatékony ellenállást a gyarmati hatóságok rendelkezéseivel szem-

⁴ Az Ifjú Algériaiak tevékenységéről: Ch. R. Ageron: *Le mouvement, Jeunes Algériens de 1900 à 1923 in Etudes Maghrebines. Mélanges Ch. A. Julien* Paris 1964. 217—243. l.

⁵ U. o.

⁶ L. Misba 1904. június Idézi: Ch. R. Egeron: *Les Algériens musulmans et la France*, Paris, 1968. II. köt. 1035. l.

⁷ Ph. Millet: *Les Jeunes Algériennes*. Revue de Paris 1913. november 171—172. l.

⁸ Ch. R. Ageron: *L'émigration des Musulmans algériens et l'exode de Tlemcen*, Annales E. S. C. 1967. 5. szám 1046—1068. l.

ben. Nem támogatják az Ifjú Algériaiak sem. A francia kormány pedig szigorú intézkedéseket hoz a kivándorlás megfékezésére, és a tönkrement fellahok sem tudják megfizetni az utazás költségeit Szíriába.

A tlemceni exódus, amelynek nagy publicitása van Franciaországban, újra napirendre tűzi a kötelező katonai szolgálat bevezetésének terve kapcsán felvetett reformok kérdését. E tervezett reform növelné a helyi szervek választóinak és a választott testületek algériai tagjainak számát. Ezzel tulajdonképpen kompenzálni akarják a kötelező katonai szolgálatot elfogadó algériaiakat. Az imperialista háborúra készülődő francia kormány számára azonban nem ezek a szerény reformok a lényegesek, hanem az algériaiak kötelező szolgálata, amelyet végül 1912-ben be is vezetnek. Az Ifjú Algériaiak politikai követeléseit azonban a kormány nem teljesíti, helyette az algériaiak számára, mintha önkéntesek lennének, a harmadik év után 250 frank jutalékot fizet.

Az Ifjú Algériaiakban csalódást okoz a rendelet, megalázóan találják a 250 frankos jutalékot. Delegációt küldenek Párizsba, amelyet 1912. június 18-án fogad Poincaré miniszterelnök is. Átnyújtott petíciójukban kifejezik csalódásukat, és újra megfogalmazzák követeléseiket. Hajlandók elfogadni a „véradót”, de ezért cserébe nem pénzjutalékot követelnek, hanem a bennszülött törvénykönyv eltörlését, adó előtti egyenlőséget, „elegendő és komoly” képviselőt az algériai választott testületekben és a francia parlamentben. Továbbá kérik, hogy az, aki katonai szolgálatot teljesít, minden formalitás nélkül kérhesse a francia állampolgárságot.⁹

Ez a petíció, amely politikai platformnak is tekinthető, követeléseiben már továbbmegy, mint az 1908-as: új a parlamenti képviselő és a francia állampolgárság megszerzésének követelése. Összességében tartalmazza az Ifjú Algériaiak valamennyi követelését, ennél tovább már később sem lépnek. E polgári demokratikus követelések szélesebb társadalmi rétegek érdekeit fejezik ki. Ezek közül az algériaiak többségének számára különösen a bennszülött törvénykönyv eltörlése és az adó előtti egyenlőség megteremtése jelentenének pozitív változást. A bennszülött törvénykönyv és az adórendszer különösen a lakosság többségét kitevő parasztságot sújtja. A szétszórta, egymástól elszigetelten élő parasztok körében a bennszülött törvénykönyv segítségével az ellenállás legkisebb csírájának elfojtását is törvényesíteni lehet. Az adózásban pedig kettős teher nehezedik rájuk. A francia gyarmatosítók ugyanis megtartották a hódítás előtti adókat, csupán valamennyit pénzben követelik. (Ezek az ún. arab adók.) Az 1890-es években pedig újabb adókat vezetnek be. (Ezek az ún. francia adók.) A vidéki kisvárosok, falvak lakóinak többsége algériai, így az adó többségét is ők fizetik, azonban számukra szinte semmi haszon nem származik belőlük. Az adóbeszedő viszont évenként egyszer a termés betakarítása után rendszeresen megjelenik a legtávolabbi paraszti birtokon is.

Követeléseikkel az Ifjú Algériaiak a polgári szabadságjogok egy részét kívánják kiterjeszteni az algériaiakra, előrelépve a politikai asszimiláció felé. A francia állampolgárság felvételének megkönnyítését követelő pont már egyértelműen az asszimiláció híveinek álláspontját tükrözi. Ezzel a követeléssel viszont már elkezdődik az Ifjú Algériaiak mozgalmának irányzatokra bomlása. A francia állampolgárság megszerzését az Ifjú Algériaiak többsége nem követeli, mert ezzel vallásával kerülne szembe, „renegáttá” válna. Viszont követelik a gyarmati hatalomtól, hogy segítse az arab és francia nyelvű oktatás fejlesztését. A két kérdésben polémia alakult ki az Ifjú Algériaiak között, sőt a francia állampolgárság megszerzését illetően már az említett párizsi delegációk tagjai között is.¹⁰

⁹ Le Temps 1912. június 18, 19.

¹⁰ Ch. R. Ageron: Les Algériens musulmans et la France. Paris, 1968. I. köt. 1042. l.

Áz eltérő vélemények felszínre kerülését nemzetközi események is siettetik. A balkáni háborúknak (1912-13.) és az olasz-török háborúnak (Libériáért 1911-ben) nagy visszhangja van Algériában, éppúgy mint a többi arab országban. Az ottomán birodalom iránt a közös vallásból eredően élénk szimpátia nyilvánul meg az Ifjú Algériaiak között, akiket ezért a reformoknak még a gondolatát is elutasító kolonialisták elítélnék, „muzulmán fanatizmussal”, pániszlám nacionlizmussal vádolnak meg.¹¹

Ekkor kezdik pejoratív tartalommal Ifjú Törököknek nevezni az Ifjú Algériaiakat, akiknek turkofiliája lényegében néhány újságikkben és a líbiai frontokon megsebesült török katonák számára végzett gyűjtésben nyilvánul meg. Messzebbre látó politikusok természetesnek tartják, hogy morális kötelek fűzik az Ifjú Algériaiakat Törökországhoz, ebben nem nacionalizmust látnak. Megnyerésüket, és a gyarmati rendszer fenntartását és megerősítését reformok meghozatalával kívánják elérni.¹²

Ezek a háborúk, az ottomán birodalom veresége, előtérbe állítja az Ifjú Algériaiaknak az iszlámhoz való viszonyát, valamint az iszlám és a változó világ kapcsolatának kérdését. E probléma érlelését ösztönzik azok a már korábban is meglevő, de éppen a háborúk hatására megélnéül és terjedő kapcsolatok, amelyek Algéria és — Tunézián keresztül — Közel-Kelet, főként Egyiptom között fennállnak. Az egyiptomi kapcsolatok kiszélesítését mutatja az a tény is, hogy egy 1911 októberében néhány Ifjú algériai által alapított lap alcíme az Ifjú Egyiptomi. A lap alcímében (címe az el Hak - jog) arra az egyiptomi politikai közvéleményre utal, amely a kialakuló egyiptomi nacionalizmust képviseli, és amely formálójá és terjesztője a kibontakozó iszlám reformmozgalomnak, a nahdanak.

A mozgalom nem véletlenül a közel-keleti országokban (Szíria, Egyiptom) születik. A hanyatló ottomán birodalom nem tud ellenállni az egyre jobban behatoló európai tőkének és bomlása felgyorsul. Ez a folyamat vezet számos gondolkodót (pl. Džamal al Afghani 1838—1891.) arra a következtetésre, hogy az iszlám védelmét a hanyatló ottománoktól az araboknak kell átvenni. Érveket keresnek arra, hogy miért tudnak az arabok hatékonyabban ellátni ezt a feladatot, és eközben nem kerülhették el az iszlám újraértelmezését sem.¹³

Az iszlám megújulás központja az arab világ legfejlettebb országa, Egyiptom. Ebben az országban a legerősebb a nemzeti burzsoázia. Így itt nyilvánul meg legerősebben az európai befolyás is. A nahda első teoretikusai is zömmel Egyiptomban fejtik ki tevékenységüket: Mohamed Abdak (1849—1905) és tanítványa, művének folytatója, Mohamed Rasid Rida (1865—1935) elméleti munkásságuk lényege, amelyet iszlám fundamentizmusnak¹⁴ neveznek, visszatérés az iszlám hitforrásához, hogy így megtisztítva azt az évszázadok folyamán ráakódott idegen elemektől alkalmassá tegyék a modern világgal való konfrontálásra, adaptálják a fejlődéshez.

Az al Hak című lap, amely rendszeresen kap tudósításokat Kairóból, számos, az iszlám reformizmus szellemében fogant követelést fogalmaz meg, amelyek világosan kifejezik azoknak az algériaiaknak az érdekeit, akik ragaszkodnak az iszlám erkölcsi-vallási rendszeréhez, a tradíciókhoz, de nem menekülnek a múltba, elég erőt éreznek ahhoz, hogy harcoljanak a kapitalista környezetbe való beilleszke-

¹¹ J. Servier: *Le péril de l'avenir. Le nationalisme musulman en Egypte, en Tunisie et en Algérie*. Constantine, 1913. 239. l.

¹² *Le Temps* 1912. december 2.

¹³ M. Colombe: *Islam et nationalisme arabe à la veille de la première guerre mondiale*. *Revue historique* 1960. T. CCXX. 85—98. l.

¹⁴ Anouar Abdel Malék: *La pensée politique arabe contemporaine*. Paris. 1970. 2. kiadás 12—13. l.

désért. A lap propagandát folytat egy tisztán muzulmán bank megalakításáért, védelmet követel az uzsora ellen, hitel biztosítását a kereskedőknek és a fellahoknak, biztosítékokat az utóbbiaknak, hogy földjüktől nem kell megválniuk, szakmunkásképző iskolákat az algériaiak számára, az iskolarendszer fejlesztését. Heves kampányt folytat az alkoholfogyasztás ellen és elveti az asszimilációt. Tömören így fogalmazza meg viszonyát a megváltozott társadalmi körülményekhez: „ez a nép folytatni fogja tradícióját, be fog kapcsolódni az új dolgokba, de anélkül, hogy valamit is kitörölne múltjából és jelleméből”.¹⁵

Ezek a követelések a lap köré tömörült Ifjú Algériaiakat közelítik a Vieux Turbanokhoz, akik viszont politikai követeléseket nem fogalmaznak meg. Az al Hak csoport követelései között szerepel a bennszülött törvénykönyv eltörlése, a választási jog kiterjesztése, az algériai képviselők számának növelése. E követelések a csoportot a frankofil értelmiségiekhez közelítik, akiknek eszméi forrása az 1789-es francia forradalom polgári demokratikus követelései. Az al Hak csoport viszont Keletre, az az iszlám reformizmusra tekint.

Ezek az eszmék az Egyiptomból illegálisan Algériába juttatott újságok révén terjednek az Ifjú Algériaiak között, ill. a kairói Al Azhar és a tuniszi Zitunana muzulmán egyetemen tanuló algériaiak révén. Az újságok az Ifjú Tunéziaiak közvetítésével jutnak Algériába, s ennek kapcsán a tunéziai reformmozgalom eszméi is.

Tunéziában már a múlt század 90-es éveiben heves harc folyik a gyarmatosítók és az Ifjú Tunéziaiak között. Sőt, a szomszédos országban már 1907-ben megalakult az Ifjú Tunéziaiak pártja, amelynek programja erőteljesen magán viseli az iszlám reformizmus jegyeit.¹⁶ Az al Hak csoport követelései felfoghatók úgy, mint az Ifjú Tunéziaiak programjának egy fejletlenebb, rendszertelenebb változata. A hatás kétségtelen, de nem egyszerű importról van szó, az al Hak csoport követelései az algériai társadalom valóságát tükrözik.

A különböző vélemények nem különülnek el olyan élesen, hogy szembeállítsák az Ifjú Algériaiak különböző csoportjait. Egy alakuló, formálódó mozgalomról van szó, amelyben az egyes irányzatok képviselői számára sem tudatosodik egyértelműen, világosan, és véglegesen a program. A különböző csoportok között nincs szerves kapcsolat követeléseik — mintegy kiegészítve egymást — érintenek és felvetnek olyan problémákat, amelyek a társadalom széles rétegeinek érdekeit tükrözik. A szociális kérdéseket alig érintik, a nemzeti kérdés egyes elemei (az iszlámmal kapcsolatban) már határozottabban kivehetők, de nacionalista mozgalomról nem beszélhetünk. Alapvetően burzsoá társadalmi pozíciók megszerzéséért és megerősítéséért harcoló reformista mozgalomról van szó. Pártról sem beszélhetünk, az elit¹⁷ megjelölés pedig véleményünk szerint nem tükrözi eléggé a mozgalomban lappangó és olykor felszínre kerülő, csírájában már meglevő osztályhelyzetet jelző ellentéteket, amelyek nagyon ellentétes — és szembenálló irányban fejlődhetnek (és a későbbiekben fejlődnek is).

Az Ifjú Algériaiak tevékenysége az algériaiak politikai harcának első, önálló próbálkozása, amely nem a gyarmati rendszer ellen irányul, hanem az algériaiak politikai létének elismertetéséért. Újságjaik, kulturális köreik, Párizsba küldött delegációk, a francia kormánynak átnyújtott követeléslista — valamennyi új jelenség az al-

¹⁵ El Hak 1912. augusztus 10. Idézi: Ch. R. Ageron: Les Algériens musulmans et la France II. k. Paris, 1968. II. köt. 1046. l.

¹⁶ C. Sammut: L' action des Jeunes-Tunisiens: Réformes d' Assimilation ou Nationalisme d' Emancipation? Revue d' histoire Maghrebine 1978. 10 — 11. sz. 98 — 100. l.

¹⁷ B. Saadallah: The Rise of Algerian Elite, 1900 — 14. The Journal of Modern African Studies 1967. 5. sz. 69 — 77. l.

gériai politikai életben. Tömegek szervezésére még nem gondolnak, Franciaországban a gyarmati hatalmat támogató közvéleményben próbálnak híveket szerezni.

A szocialisták szinte egyáltalán nem fordítanak figyelmet az Ifjú Algériaiak tevékenységére, támogatásuk pedig fel sem merül bennük. A francia szocialisták ekkor már teljes egészében a háború kirobbanásának megakadályozására fordítják minden energiájukat.¹⁸ Az algériai szocialisták, akik meglehetősen kaotikus szervezeti életet élnek, bár formailag a Francia Szocialista Párthoz tartoznak, az európai származású proletáriátus védelmét tartják elsődlegesnek, az algériaiak szociális és nem politikai helyzetének javítását a gyarmati hatalom, a francia kormány hatáskörébe utalják. Egyes szekcióik megfogalmaznak az Ifjú Algériaiakéhoz hasonló követeléseket, de támogatásukra nem hajlandók.¹⁹

Franciaországban számos liberális-republikánus értelmiségi, néhány parlamenti képviselő támogatja az Ifjú Algériaiak reformköveteléseit azzal a kimondott céllal, hogy a megvalósítandó reformok a francia kolonializmust erősítsék.²⁰

Közvetlenül a világháború kirobbanása előtt már személyesen is folytatnak propagandát Franciaországban. Ennek során tűnik fel Haled emír, aki mint az Ifjú Algériaiak egyik csoportjának propagandistája, 1913 végén Párizsban előadás-sorozatot tart az algériai muzulmánok szociális és politikai helyzetéről. Előadásai-ban francia — arab közeledés mellett száll síkra, kéri, hogy „vezessék e nagy múlttal rendelkező nép fiait a jövő útján, amelyet Franciaország nyitott meg számukra”.²¹

Haled emír személyében egy olyan alak bukkan fel az Ifjú Algériaiak között, akit múltja, rangja, műveltsége már bizonyos fokig predesztinál is arra, hogy a kibontakozó algériai reformmozgalom vezetője legyen.

Haled emír, az algériai nemzeti hős, Abd el Kader unokája, Damaszkuszban született 1874-ben. (Abdel Kadert és családját felkelése leverése után Szíriába száműzték.) Algériába 1892-ben tér vissza. Középiskolai tanulmányait a párizsi Nagy Lajos líceumban végzi, majd a Saint Cyr-i katonai akadémia hallgatója. 1907-től Marokkóban szolgál, ahol egy évvel később kapitánnyá léptetik elő. Számos nem politikai jellegű kérdésben összeütközésbe kerül feletteseivel. De nem ezek a hiúsági kérdések körül kikristályosodó összeütközések, hanem az általános politikai helyzet teszi Ifjú algériaiává. 1913-ban becsületrenddel tüntetik ki és három évi rendkívüli szabadságot kap. Ez utóbbira felettesei azért egyeznek bele, hogy a köztük és Haled közötti személyes torzszalkodásoknak véget vessenek.

A háború kirobbanásakor önként jelentkezik katonai szolgálatra, ahonnan 1916-ban tér vissza: tüdőbetegség miatt leszerelik.²²

Hogy ne nehezítse a háborúzó Franciaország gondjait, hasonlóan a többi Ifjú Algériaihoz, nem folytat politikai tevékenységet a világháború alatt.

¹⁸ Jaurés et les socialistes français devant la question algérienne (1895—1914.) in.: Ch. R. Ageron *Politiques Coloniales au Maghreb*. Paris, 1972. 171. l.

¹⁹ A. Nouschi: Un cas ambigu: Le Maghreb. in.: *La Deuxième Internationale et l'Orient*. Szerk.: G. Haubt et N. Rebeiaux Paris, 1967. 463. l.

²⁰ *Le Temps* 1912. június 18., Ph Millet: *Les Jeunes Algériens*. Revue de Paris 1913. november 179. l.

²¹ *Le Temps* 1913. december 1.

²² *Éléments* Id.: Ch. R. Ageron L'emir Khaled, petit fils, d' Abd el Kader fut-il le premier nationaliste algérien? in.: Ch. R. Ageron *Politiques Coloniales au Maghreb*. Paris, 1972. 249—284. l., N. Kaddache: L'emir Khaled. *Les Africains* IV. köt. Szerk.: Ch. A. Julien, Paris, 1977. 259—285. l.

Az imperialista világháború — bár újabb áldozatokat követel az algériai néptől — kedvezően hat az Ifjú Algériaiak által elindított politikai harc továbbfolytatásához, tömegbázisának kiszélesítéséhez és a követelések továbbfejlesztéséhez, elmélyítéséhez. A világháborúig a gyarmatok néptömegei — írta Lenin — „a történelmen kívül állottak, amelyeket csupán a történelem objektumának tekintettek,”²³ A háború és a talaján kibontakozó imperialista világrendszer válságából született oroszországi szocialista forradalom hatására a gyarmatok néptömegei elindultak azon az úton, amelyen maguk is formálóiává váltak történelmüknek.

A világháborúban az európai hadszíntereken a francia gyarmatokról a szene-gáliak mellett algériai katonák vesznek részt legnagyobb számban, 176 ezren. Közülük több mint 20 ezren vesztik életüket.²⁴ A kötelező katonai szolgálat és főként háborúban való részvétel tágítja látókörüket. Többségük modern politikai eszméket kifejező fogalmakkal (nacionalizmus, imperializmus) itt találkozik először. Technikai ismeretekre tesznek szert, kapcsolatba kerülnek más népekkel, és ami különösen fontos: a kolonialisták által szüntelenül hangoztatott alsóbbrendűségű mivoltuk hazugságát a csataterek tragikus valósága szertefoszlatja.

A háború alatt Törökország és Németország erőteljes propagandát fejt ki azzal a céllal, hogy a francia hadseregben harcoló mohamedán katonákat dezertálásra bírja.

Törökország tevékenysége főként a pániszlám ideológia terjesztésére szorítkozik. Németország viszont a függetlenség követelésére ösztönzi az algériai és más észak-afrikai hadifoglyokat. Két tunéziai ulema kezdeményezésére 1916 januárjában Berlinben megalakul a Tunézia és Algéria Függetlenségért Harcoló Bizottság. Az alapítók között van Ali emir is, aki Abd el Kader egyik fia. A bizottság programadó kiáltványában szent háborút hirdet Franciaország ellen. Tunézia és Algéria függetlenségének kivívásáért. „Elérkezett az idő mindannyiunk számára hogy a zsarnokoktól követeljük az egyenlőséget, az élethez és a függetlenséghez való jogot.”²⁵

Svájcban főleg a közelkeleti nacionalisták tevékenykednek. Velük is kapcsolatot létesítenek a németországi észak-afrikaiak, akik 1917-ben a Lausanne-ban német pénzügyi támogatással publikált *Revue du Magrebb*en jelentetik meg az Algériai nép Chartáját. Ebben említés történik az algériai szuverénítás francia elnyomásáról, de függetlenség követeléséről nem esik szó. A felsorolt követelések megegyeznek az Ifjú Algériaiak háború előtti követeléseivel.²⁶

E felhívások nem zavarják a francia gyarmatosítók algériai uralmát. A franciaellenes német szimpátia csupán néhány népdalban nyilvánul meg. A német hadifogságba esett algériaiak nem mutatnak hajlandóságot arra, hogy a német hadseregben harcoljanak Franciaország ellen. Azok többsége pedig, akiket erőszakkal soroznak be a török hadseregbe és a közel-keleti frontra küldenek, dezertál az angolokhoz, akik visszaküldik őket Algériába.²⁷

A francia kormány a háború folyamán a katonai behívás okozta munkaerőkiesést úgy igyekszik pótolni, hogy Észak-Afrika gyarmati lakosságából toboroz munkaerőt a mezőgazdaság és az ipari üzemek számára. 1914 és 1918 között 116 000 algériai megy Franciaországa dolgozni, közülük 60 000 tér vissza.²⁸

²³ Lenin: A Komintern II. kongresszusa 1920. Művei, Bp. 1951. 232. l.

²⁴ BCAF 1924. IV. sz. 287. l.

²⁵ A Nouschi: *Le naissance du nationalisme algérien*. Paris, 1962. 26. l.

²⁶ Ch. R. Ageron: *Les Algériens musulmans et la France II. k.* Paris, 1968. 1181—1182. l.

²⁷ U.o. 1178. l.

²⁸ U.o. 1160. l.

A háború tehát — katonaként, vagy franciaországi munkásként — közel 400 ezer algériait szakít ki környezetéből. Ezek többsége visszatér szülőföldjére, de már megváltozva: tapasztalatai alkalmassá teszik arra, hogy az algériaiak érdekeinek védelmében fellépő politikai szervezetek aktív követőkre leljenek bennük.

A háború befejeztével a francia kormány törvényerőre emeli azokat az algériaiak társadalmi helyzetét javító reformokat, amelyekről már évek óta vita folyik. E reformok, amelyek 1919. február — márciusban lépnek életbe, az adórendszert, a francia állampolgárság megszerzését, a politikai képviselet rendszerét érintik.

Az adórendszert érintő reform megszünteti az algériaiakra nehezedő kettős adózást, eltörli az „arab adókat”, és egységes adórendszert teremt az algériaiak és az európaiak számára. Ez látszólag könnyíti az algériaiak anyagi helyzetét, azonban az adórendszer átszervezése következtében csupán az algériaiak által fizetett adók aránya csökken az európaiak által fizetett adókéhoz képest, a mennyisége azonban növekszik. A legnagyobb kiterjedésű és legnépesebb Constantine megyében a reform előtt az algériaiak fizetik az egyenes adó 75%-át (16 millió arany frankot), míg 1924-ben, amikor az új adókulcs végleges megállapítása megtörténik, 44%-át vagyis 21,5 millió arany frankot. Az egyenes adó az adók 25%-át teszi ki, a közvetett adónak viszont az adóhivatalnokok szerint 55 — 56%-át algériaiak fizetik.²⁹ Így az adó előtti egyenlőség a valóságban forrása lesz további egyenlőtlenségeknek, a megélvőket pedig még tovább mélyíti, s mindezzel tovább erősíti a kapitalista viszonyokat.

A francia állampolgárság megszerzésének lehetőségét a mezőgazdasági munkások, a hameszek és az írni-olvasni nem tudó városi dolgozók kivételével megszabott feltételek mellett kiterjesztik minden algériaira. A megszabott feltételek lényege azonban a korábbi időszakhoz képest nem változik: a kérelmezőnek le kell mondania mohamedán jogállásáról és teljes egészében el kell fogadnia a francia törvényeket. A mohamedán jogállásról való lemondás két területen jelent lényeges változást a jelölt jogállásában: a házasság és az öröklés területén. A házasság intézményébe a monogámia lép. Az öröklési jog lényegesen eltér a francia öröklési jogtól. Csupán néhány sajátos vonását említjük meg: a mohamedánok anyai ágon soha nem örökölnék szülöktől, rokonsági foknak megfelelő részt kap fel- és lemenő ágon egyaránt mindenki, örökösi mivoltáról senki nem mondhat le, mert ezzel megzavarná az öröklés szigorú rendjét, az örökös csak a javakat örökli, az örökbehagyót terhelő kötelezettségeket (pl. tartozás) nem.³⁰ Az algériaiak nem vállalják a mohamedán jogállásról való lemondást. Vallásukhoz és a belőle eredő szokásokhoz való ragaszkodásuk erősebbnek bizonyul, mint a francia állampolgársággal járó politikai jogok vonzása. 1937-ben a francia állampolgársággal rendelkező algériaiak száma nem éri el a 8 ezret sem.³¹

A politikai képviselet rendszerét megreformáló törvény kiszélesíti az algériai választó testületet: a korábbi 10 — 15 ezerrel 420 ezerre növeli a választásra jogosultak számát. E választók azonban továbbra is csak a testületek megválasztásában vehetnek részt és választott képviselők a képviselőknek csupán egynegyedét teheti ki. Parlamenti képviselőt továbbra sem választhatnak. A kormány nagy jelentőséget tulajdonít a reformoknak, amelyeket valójában jóindulattal is csupán szerénynek lehet nevezni.³²

²⁹ Ch. R. Ageron: Les paysans algériens du Constantinois devant la fiscalité française et le orise économique. In: Ch. R. Ageron: Politiques Coloniales au Maghreb. Paris, 1972. 232—235. l

³⁰ R. Charles: Le droit musulman. Paris, 1972. 92—100. l.

³¹ Ch. R. Ageron: Les Algériens musulmans et la France II. köt. Paris, 1968. 1223. l. 2. sz. lábjegyzet

³² Ch. R. Ageron: Une politique algérienne libérale sous la III. République (1912—1919.) Revue d'Histoire moderne et contemporaine. 1959. avril-juin. 145—148. l.

Az európai telepesek többsége ellenségesen fogadja a törvényt. A „francia Algéria” nevében lépnek fel, a törvényt alkalmatlannak találják, mert az szerintük megbontja a harmóniát a francia és az algériai lakosság között, és zűrzavart idéz elő a gyarmaton.³³

Az Ifjú Algériaiak viszont jelentős előrelépésként értékelik, amelyet újabbnak kell követni, mert ez még nem oldott meg minden problémát.³⁴

A politikai képviselétről szóló törvény legális lehetőséget teremt az Ifjú Algériaiak számára, hogy a helyi problémákon túl az algériaiak helyzetét érintő általános politikai problémákat vessenek fel és követeléseket fogalmazzanak meg, s ezzel a lehetőséggel élnek is. Már az új törvény értelmében lezajlott első választások is bizonyítják, hogy az algériai közvélemény jelentős fejlődésen ment keresztül a háborús évek alatt, a politika megszűnt az európaiak privilégiuma lenni.

A háború után megszorodtak a különböző véleményeket tükröző, algériaiak által kiadott — főként francia nyelvű — újságok. Érezhetően megnövekszik az érdeklődés a világ problémái iránt, ami nem marad hatástalan a politikai harcokra. Különösen nyugtalanítja a gyarmati hatóságokat, hogy az algériaiak sajtója élénk érdeklődést mutat a wilsoni elvek (főként a nemzetek szabad rendelkezése), az orosz forradalom, az egyiptomi és az indiai angolelles mozgalom és Kemál pasa tevékenysége iránt.³⁵

Az algériai tömegek anyagi helyzetének romlása növeli a szociális feszültséget, és intenzív politikai agitációnak teremt talajt. Algériában 1919-ben és 1920-ban rendkívül rossz mezőgazdasági évet zárnak. A legsúlyosabb gondot az élelmiszerhiány okozza. A táplálkozás bázisát alkotó búza- és árpatermelés jelentősen csökken.³⁶

1918	9,4	millió tonna
1919	6,1	millió tonna
1920	3,7	millió tonna

Az árak rohamosan emelkednek, burjánzik a fekete piac, a hivatalos jelentés szerint is az állatállomány 30-35% — a a szárazság következtében elhullott, az éhínség sújtotta vidék lakossága megélhetést remélve a városokba megy, ahol csak a munkanélküliek számát növeli. Napirenden vannak az Algériában addig szinte ismeretlen sztrájkok. Az algériaiak egy részét a gyarmati hatóságok táborokba gyűjtve éhínségkonyhán táplálják, hogy a növekvő és mind veszélyesebbé váló szociális feszültséget levezessék.³⁷

Ilyen előzmények után és körülmények közepette kerül sor 1919 novemberében az algériai tanácsválasztásokra, amelyen már részt vesznek az év eleji törvény által szavazati joghoz jutott algériaiak is. A választásokon az Ifjú Algériaiak csoportja már nem egységesen indul. A világháború előtt is meglévő tendenciák megerősödése szakadáshoz vezetett. A vitatott kérdés az, hogy elfogadható-e egy algériai számára a francia állampolgárság, s vele a polgárjogok, a mohamedán személyi jogállás feladásával, vagy sem.

³³ Echo d' Alger 1919. április 22.

³⁴ Ikdam 1919. március 7.

³⁵ Rapport general sur la situation politique et administrative des Musulmans algériens (továbbiakban Rapport) 1920—1921. Archives d' outre-mer, Aix en Provence (továbbiakban 'AOM) 11. H. 47. I.

³⁶ A Nouschi: La naissance du nationalisme algérien. Paris 1962. 36. I.

³⁷ Az éhínségről és a szociális feszültségről: Ch. A. Julien cikkei Lutte sociale 1921. február 5 és 21, és Rapport február. AOM 11 H 47.

Az egyik csoport szerint élni kell az 1919 februári törvény adta lehetőséggel, és kérni kell a francia állampolgárságot, amivel a választásra jogosult algériaiak számát és ezen keresztül a képviselőket is növelhetik. E csoport élén Bentami (foglalkozására nézve orvos) áll, aki a világháború előtt az Ifjú Algériaiak elismert vezetője volt.

A másik csoport sem utasítja el a francia állampolgárságot. Ezért cserébe azonban nem hajlandó lemondani mohamedán személyi jogállásáról, ami nem jelent franciaellenességet. Választási jelszavuk — Franciaország és az Iszlám — is ezt tükrözi. E csoport szószólója, a választások után pedig elismert vezető egyénisége Haled emír.

A két csoport konkrét programjában nincs lényeges különbség: központi kérdésnek a polgári szabadságjogok kiterjesztését tartják. Az említett véleménykülönbség azonban olyan súlyosnak bizonyul, hogy a két csoport már külön listán indul a választásokon, amelyből Haled emír győztesen került ki.

Nyomban megválasztása után kampány indul ellene: muzulmán fanatizmussal és franciaellenességgel vádolják. E vádak hangoztatásában élen járnak Ifjú Algériai vetélytársai, akiket az európai telepesek sajtója örömmel támogat. A kampány eredményeként a prefektúra érvényteleníti megválasztását. Szolidaritásból a listán indult megválasztott képviselők kollektíve lemondanak. Az új választásokon 1921 januárjában újra megválasztották Haled emírt. (Közben beválasztották a gazdasági választmányba is.³⁸)

Az ellene folyó kampány ezután sem szűnik meg. Sőt Millerand köztársasági elnök algériai látogatása (1922 április) után még tovább fokozódik. Az elnök látogatása alkalmával Haled emír lehetőséget kap, hogy üdvözzölje a köztársasági elnököt. Beszédében különös hangsúllyal kéri, hogy az algériaiak képviselőket küldhessenek a francia parlamentbe. Millerand elnök válaszában a kérés teljesítését csak a távoli jövőben látta megvalósíthatónak.³⁹ Az európai telepes közvélemény Haled emír beszédét súlyos incidensnek, az algériai nacionalizmus megnyilvánulásának minősíti, és mindent megtesz, kihasználva a francia parlament szószékét is, hogy az emírt politikailag lejárássa és visszavonulásra készítse. Azzal vádolják, hogy forradalomra és az európaiak kiirtására buzdít, s mindezt muzulmán fanatizmustól vezérelve, sőt egyesek szerint Moszkva utasítására teszi.

Haled emír nem keresi a kommunisták szövetségét, de nem is utasítja vissza. Amikor Paul Vaillant Couturier, az FKP vezetőségének tagja 1922 tavaszán Algériában jár, előadását elmegy meghallgatni, amiért a kolonialista sajtó azonnal kommunistának kiáltja ki, mire Haled emír így válaszol: „A bennszülöttek nem bolsevisták, de ha velük szemben továbbra is ilyen rossz politikát folytatnak, a kommunizmusnak nem lesz nehéz hatalmába keríteni őket.”⁴¹

Haled emír programjából, állásfoglalásaiból egyértelműen kitűnik, hogy nem akarja Algéria elszakadását Franciaországtól. Tevékenységének egyetlen momentuma van, ami ezt sugallhatja: A világháborút lezáró párizsi békekonferencia idején felmerült benne az a gondolat, hogy Algériának is képviseltetnie kellene ott magát, de úgy, mint Anglia, amely gyarmati képviselőivel vett részt. E lépését is csupán későbbi politikai harcok idején értékelik úgy, — és nagyítják fel a gyarmatosítók — mint a gyarmat elszakadását követelő törekvést.

³⁸ A választásokról: M. Kaddache *La vie politique a Alger de 1919 a 1939*. Alger 1970. 42—43. l. és 58—59. l.

³⁹ Ch. R. Ageron *L'émir Khaled, petit fils, d' Abd el Kader fut il le premier nationaliste algérien*: in: Ch. R. Ageron *Politiques Coloniales au Maghreb*. Paris, 1972. 272—273. l.

⁴⁰ U o. 276—277.

⁴¹ Ikdam 1922. június 9.

Követelése megvalósítását elsősorban a franciaországi uralkodó politikai köröktől várja. A választások idején támogatást remélve fordul a francia kormányhoz, majd Millerand és a helyébe lépő Herriot köztársasági elnökhöz. Ezen alkalmakkor követeli az algériaiak számára: parlamenti képviselést, a benszülött törvénykönyv hatálytalanítását, gyülekezési és sajtószabadságot, szociális törvények alkalmazását, kötelező oktatást, az arab nyelvű tanítás szabadságát, szabad munkavállalást Franciaországban, továbbá azt, hogy az algériaiak mind a polgári életben, mind a katonaságnál bármilyen funkciót betölthessenek.⁴²

Mindezt azonban úgy kívánják elérni, hogy megőrizhessék mohamedán személyi jogállásukat. Szemben a totális asszimilációt elfogadó és szüntelenül francia mi-voltukat hangsúlyozó Bentami-csoport tagjaival, Haled emír és a köréje tömörült Ifjú Algériaiak nem tévesztik szem elől azt, ami elválasztja őket a gyarmatosítóktól: a vallásukat. Azonban az iszlámhoz való viszony, amely a francia állampolgárság megszerzése feltételeinek elfogadásában, vagy visszautasításában csúcsosodik ki, nem egyszerűen vallási kérdés csupán, hanem politikai állásfoglalás is. A polgári szabadságjogokért való küzdelem összekapcsolása a legjellemzőbb nemzeti vonással, az iszlámmal, — amely így szakítást is jelentett a konzervatív, miszticizmusba hajló marabutizmussal — lehetőséget teremt Haled emír számára, hogy könnyebben megtalálja az utat az algériai tömegekhez. Következétesen hittársakról és nem honfitársakról beszél. Lapjában, az Ikdamban, sűrűn foglalkozik az algériaiak nyomorúságos anyagi helyzetével, az ellátási nehézségekkel, az arab nyelvű tanítás elhanyagolásával. Tevékenységét igyekszik kiterjeszteni az ország más részeire is. Előadókörutat tesz, és gyűjtési kampányt szervez lapja támogatására.⁴³

Kísérletet tesz egy politikai szervezet létrehozására is. Képviselőtársaival együtt 1922-ben megalakítja az Algériai Testvériség nevű szervezetet, amelynek célját a következőkben jelöli meg: „Algéria muzulmán lakossága politikai, gazdasági, intellektuális, anyagi és morális helyzetének javítása és védelme.”⁴⁴ A szervezet tevékenysége azonban a vezetőség megválasztásán nem jut túl. Egy algériai tagságú, és az algériaiak érdekeinek védelmét célul kitűző szervezet létrehozására tett kísérlet azonban merőben új jelenség Algéria történetében.

Az iszlámhoz való ragaszkodás, a politikai képviselő, a jogok követelése az elmúlt évtizedekben kialakult és egyre erősödő — bár számszerűleg nem jelentős — algériai burzsoázia álláspontját tükrözi és érdekeit fejezi ki. Haled emír hívei, képviselőtársai között és az Algériai Testvériség vezetőségében szinte kivétel nélkül kereskedők, földbirtokosok, kisiparosok és kisebb számban értelmiségiek találhatók. A Déli Területek katonai parancsnokának jelentése szintén arról számol be, hogy Haled emír hívei a jómódú kereskedők és az írástudók közül kerültek ki.⁴⁵

Leegyszerűsítésnek tartjuk azt a véleminyt, amely Haled emír tevékenységét azonosítja az „iszlám ébredésével” és nem hozza összefüggésbe a születő algériai nacionalizmussal.⁴⁶ Azt az álláspontot viszont túlzottnak, amely az iszlámra való szüntelen hivatkozásban „nacionalista előretörést, forradalmi óhaj” lát.⁴⁷ Haled emír tevékenységével még nem történik meg a teljes szakítás és szembenállás a gyarmati rendszerrel, amelyet egészében még nem utasít el, nem benne látja a bajok gyökerét.

⁴² Ikdám 1920. szeptember 24, 1921. május 6., Le Paris 1924. július.

⁴³ Rapport 1920—21. AOM 11 H 47.

⁴⁴ Fraternité algérienne. Status Alger 1922. Propagande Jeunes Algériens faite sous l'Égide de l'Emir Khaled. AOM 9 H 41.

⁴⁵ Propagande bolscheviste AOM 9 H 41.

⁴⁶ Ageron képvisel ilyen álláspontot. I. m. in Politiques Coloniales au Maghreb. 287. l.

⁴⁷ Ilyen álláspontot képvisel M. Kadoache algériai történész. M. Kaddache: im. 67—77. l.

Viszont jogegyenlőséget követelve a gyarmatosítókkal, objektíve elutasítja elnyomott, gyarmatosított létét, és ezzel ösztönzi az algériaiak öntudatra ébredését, hazájuk valószínű helyzetének felismerését. Programja és a megvalósításért folytatott politikai harc azt mutatja, hogy megkezdődött az algériaiak *önálló politikai* fellépése. Öntudatra ébredése. Ez a harc már magában hordozza a nacionalizmus csírait. Ennyiben Haled emír a születő algériai nacionalizmus képviselőjének tekinthető.

Személyisége még döntően befolyásolja az Ifjú Algériaiak tevékenységét. Ezért a gyarmati hatóságok mindent megtesznek, hogy elszigeteljék, majd eltávolítsák Algériából. Algírban 1922 szeptemberében új választási körzeteket hoznak létre a hatóságok. Az új körzethatárok megállapításával izolálják az Ifjú Algériai képviselőket választóiktól. A kolonialista sajtó 1923 januárjától egyre több algériai előljáró, tisztségviselő levelét közli, amelyben a levél szerzői megbélyegzik „a francia és bennszülött ellenes agitátort, Haled emírt.” Márciusban egy jobboldali parlamenti képviselő fia rágalmozási pert indít ellene, mert a fronton töltött hónapjait egy „belvárosi sétához” hasonlította az emír. A bíróság Haled emírt 1000 frank pénzbüntetésre és 5000 frank kártérítés megfizetésére kötelezi. Az új választási körzetek alapján tartott 1923. áprilisi választásokon (a gazdasági választmányban) — amelyen harcostársai vereséget szenvednek — már nem indul. Április 11-én a sajtóhoz eljuttatott levelében jelenti ezt be, és azt is, hogy elhagyja Algériát. Egészségi okokra hivatkozik, amikor kijelenti visszavonulását a politikától. Azonban nyílt titok, hogy a valószínű ok a körülötte szándékosan teremtett romboló légkör, amely lehetetlenné teszi számára a maradást.⁴⁸ Még ugyanezen év nyarán Egyiptomba megy. Kényszerű távozása a gyarmati hatóságok nem kis öröme, a politikai harcok elcsitulását eredményezi.⁴⁹

Az ún. Baloldali Kartell választási győzelme (1924. május) után Franciaországba megy, ahol kiábrándulva a csak nevében baloldali kormánykoalíció ígéreteiből, a francia kommunisták támogatásával még egyszer harcba indul politikai követeléseinek megvalósításáért.

A kommunista mozgalom kialakulása és tevékenysége Algériában az 1920-as években.

A szervezett szocialista mozgalom kezdetei Algériában a XX. század első évtizedébe nyúlnak vissza, és a világháborút követő években mintegy ezer európai dolgozót tömörít. *Lutte sociale* (Társadalmi harc) címen 1909-től hetilapot is kiadnak. Szervezetileg az SFIO-hoz tartoznak, mint a francia párt algériai szekciói. Gyakorlatilag azonban önállóan alakítják ki politikájukat. Harcukban alig fordítanak gondot az algériai néptömegek érdekeinek védelmére, szervezésükkel sem törődnek. Támadásukat a telepes nagyburzsoázia ellen irányítják, és hogy azokkal szemben jobban védhessék magukat, követelik a három algériai megye Franciaországhoz csatlakozását és a franciaországi törvények — elsősorban a szociális rendelkezések — teljes kiterjesztését az európai munkásokra. Az algériaiak számára több igazságosságot és méltányosságot, de olyan polgári jogokat, amelyek lehetővé tennék, hogy a gyarmati politikai életébe beleszólhassanak — nem.

⁴⁸ Ch. R. Ageron L'émir Khaled, petit fils, d, Abd el Kader fut il le premier nationaliste algérien: in.: Ch. R. Ageron *Politique Coloniales au Maghreb*, Paris, 1972. 275—278. l.

⁴⁹ Rapport... 1925. április 4—5. l. AOM 11 H 47.

⁵⁰ *Encyclopedie socialiste syndicale et coopérative de l'Internationale ouvrière*. Tome II. La France socialiste. Fédération de l'Algérie. 1913. in. J. Jurquet: *La révolution nationale algérienne et le Parti communiste français*. s. d. Paris 427—430. l.

Álláspontjuk tehát megegyezik a „szocialista gyarmatosítás” reformista koncepciójával. Eszerint a gyarmatosítás törvényszerű a kapitalizmusban, amelynek elmentmondásait még jobban kiélezi, s ezzel a szocializmus eljövételének törvényszerű előfeltételévé válik. A szocialistáknak nem a gyarmatosítás ellen, a gyarmatosított népek antikolonialista mozgalmának szervezésével kell harcolniuk, hanem a gyarmatosító ország kapitalistái ellen, akiknek uralmát megdöntve, a szocialisták feladata továbbra is az marad, hogy a civilizáció eredményeivel ismertessék meg a gyarmatok elmaradott népeit. Ez az álláspont lényegében azonos a „civilizációs küldetés” burzsoá jelszavával, amely az SFIO-ban az 1908-as toulouse-i kongresszuson már egyértelműen többségbe kerül.⁵¹

Szocialista eszméket Algériában kizárólag európaiak kezdenek terjeszteni, és csak az európaiak között. A világháború befejezését követő évek politikai küzdelmeinek egyik új jelensége viszont az, hogy a szocialista mozgalomban az európaiak oldalán megjelennek az algériai dolgozók is.

Algériában 1919 — 1921 között rendkívüli rossz gazdasági éveket zárnak: nagy szárazság van, csökken a gabonatermés, virágzik a spekuláció, számos kisbirtokos megy tönkre. Mindez növeli a szociális feszültséget, gyakoriak a sztrájkok: egyedül 1919-ben 121 nagyobb sztrájk van. Ezekben mind nagyobb számban vesznek részt algériaiak is.⁵² E sztrájkok döntően az októberi forradalom hatására gyorsan politizálódnak.

Az októberi forradalom és a bolsevikok tevékenysége 1919- és 1920-ban válik széles körben ismertté Algériában. Korábban a háború kimenetele kötötte le a politikai közvéleményt. Utána azonban olyan események történnek, amelyek Oroszországra irányítják az algériaiak figyelmét is: 1919-ben megalakul a Kommunista Internacionálé (KI), a fekete-tengeri francia flotta matrózai fellázadnak, mert nem hajlandók résztvenni az Oroszország elleni intervencióban, az SFIO-ban fellángol a vita a párt politikai-ideológiai irányvonaláról és a KI-hez való csatlakozásról.

1919. május 1-ét Oranban több ezer dolgozó harcos felvonulással és nagygyűléssel ünnepli, ahol európaiak mellett algériai szakszervezeti aktivisták is felszólalnak. A nagygyűlés az Internacionálé éneklésével, a KI és vezetői éltetésével fejeződik be. Néhány nappal ezt megelőzően Ch. A. Julien, az SFIO tagja, középiskolai tanár, a bolsevizmusról tartott előadást, amely főleg a parasztkérdésről, az agrárkommunizmusról, a bolsevikok és a parasztság szövetségéről szól.⁵³

A szocialista lap júniusban a fekete-tengeri matrózlázadásról számol be, októberben pedig a pétervári szovjetről. A későbbiekben is szinte valamennyi számban kisebb-nagyobb cikkek, hírek találhatók a forradalmi Oroszországról.

A KI-hez való csatlakozás problémája 1920. második felétől foglalkoztatja az algériai szocialistákat. Cachin és Frossard az SFIO hivatalos megbízásából 1920 nyarán Oroszországba utazik, és visszatérve mindketten a KI-hez való csatlakozásra szólítják fel a párt tagjait. Ekkor újabb cikkek jelennek meg a Lutte sociale-ban a bolsevizmusról, a szovjetekről, a demokrácia új formáiról. Ch. A. Julien Algéria több nagyvárosában tart előadásokat az orosz forradalomról és a bolsevizmusról, felszó-

⁵¹ R- Thomsa: La politique socialiste et le problème colonial de 1905 à 1920. Revue française d'histoire d'outre-mer 1960. 232. 1.

⁵² A. Taleb Bendiab: La formation des idées du socialisme scientifique en Algérie (1920—1936) Revue algérienne des sciences juridiques économiques et politiques (továbbiakban R. A.) 1977. 2. sz. 279. 1.

⁵³ Lutte sociale, 1919. május 4.

lítja az algériaiakat, hogy csatlakozzanak a kommunistákhoz. Felhívása, mint a gyarmati hatóságok megállapítják, nem eredménytelen: előadásait nagyszámú algériai érdeklődéssel és szimpátiával hallgatja.⁵⁴

A kommunista eszmék kezdeti terjesztése során azonban még ugyanúgy nem esik szó a nemzeti- gyarmati kérdésről, mint korábban, az algériai szocialista mozgalom változatlanul a hagyományokat követi. A gyarmati kérdésről a franciaországi szocialisták között sem folyik vita, még a döntő fontosságú Tours-i kongresszuson sem.

Az SFIO XVIII. kongresszusa 1920. decemberében Tours-ban ülésezik. Több napos élénk vita után a küldöttek többsége úgy dönt, hogy a párt csatlakozik a III. Internacionáléhoz. Ezzel megalakul a Francia Kommunista Párt (FKP). A három algériai megyei föderáció 41 szavazatából 34 a többség támogatását elnyert Cachin-Frossard indítványra szavaz. Az algériai föderációk szervezetiileg továbbra is a francia párthoz tartoznak, nem tömörülnek külön Algériai Kommunista Pártba.

Az algériai szocialisták már a kongresszus előtt megismerik a KI-hez való csatlakozás 21 pontban foglalt feltételeit, amelyeket egy hónappal a kongresszus megnyitása előtt kezdenek közzétenni a párt lapjában. A belépési feltételek 8. pontja megköveteli a csatlakozni kívánó pártoktól, hogy határozott és világos álláspontot foglaljanak el gyarmati kérdésben, kíméletlenül leplezzék le „saját” imperialistáikat, támogassanak minden gyarmatosítás elleni mozgalmat, és folytassanak aktív propagandát a hadseregben.⁵⁵ Az algériai szocialistáknak a 8. ponttal kapcsolatban fenntartásaik vannak, de mivel a kongresszuson alig esik szó a gyarmatokról továbbá mert a többségi indítvány sem ilyen határozott, megszavazzák azt. A Cachin-Frossard indítvány kimondja, hogy „a párt teljesen egyetért a KI-vel abban, hogy leleplezze a gyarmati imperializmust, és hogy aktívan álljon az európai kapitalizmus által leigázott lakosság pártjára abban a harcban, amelyet az elnyomás ellen minden formában folytat.”⁵⁶

A KI alapító kongresszusán a világ proletariátusához intézett kiáltványában még úgy véli, hogy a „gyarmatok felszabadítása, csak a világvárosok (a gyarmatosító országok — N. L.) munkásosztályának felszabadításával együtt történhet meg.”⁵⁷ A gyarmati népek felszabadító mozgalmával kapcsolatos helyes álláspont a KI második kongresszusán (1920) — döntő mértékben Lenin munkássága révén — alakul ki. A nemzeti és gyarmati kérdésről készített tézisek már végleges szakítást jelentenek a II. Internacionálé politikájával, amelyben központi és kizárólagos helyet foglalt el Európa. A Tézisek megállapítja, hogy „a külföldi uralom gátolja a társadalmi erők szabad fejlődését, éppen ezért a forradalomhoz vezető úton első lépésként a külföld hatalmát kell megdönteni. A külföldi uralom megdöntéséért vívott harc támogatása nem jelenti a hazai burzsoázia nacionalista törekvéseinek elfogadását, csupán azt jelenti, hogy a gyarmatok proletariátusa előtt meg kell nyitni a felszabadulás útját.”⁵⁸ A Tézisek felszólítja a KI nemzeti szekcióit, hogy harcoljanak a gyarmatokon a vallási mozgalmak (pl. pániszzlámizmus), a feudális szellem ellen, és még

⁵⁴ Rapport 1920—21. AOM 11 H 47.

⁵⁵ Lenin: A kommunista internacionáléba való felvétel 21 feltétele. Művei, 31. k. p. 1951g 205—206. l.

⁵⁶ Congres de Tours. Compte rendu sténographique du XVIIIe congres de la SFIO. Paris, 1921. 583. l. A kisebbségi indítvány — Blum-Bracke — hangsúlyozza a benszülöttek érdekében kifejtendő cselekvés fontosságát, de a fellázadt gyarmati népek harcának támogatása elől elzárkózik, mivel azt nem osztályharcnak, hanem faji háborúnak minősíti. U.o. 589. l.

⁵⁷ Manifestes, theses et résolutions des quatre premiers congres mondiaux de l'Internationale communiste 1919—1923 Paris, 1975. 32. l.

⁵⁸ Uo..60. l.

embrionális állapotban is őrizték meg a kommunista szervezetek önállóságát. A gyarmatosító országok proletariátusa és a gyarmatok elnyomott népe vállalva vívja harcát, hogy így valósuljon meg valamennyi ország dolgozóinak teljes egysége. Ehhez az egységhez vezető legmegfelelőbbnek — az oroszországi tapasztalatok alapján — „a föderáció elvét mint átmeneti formát” ajánlja a KI.⁵⁹ A KI lényegesnek tekintti, hogy a csatlakozott pártok marxista politikát folytassanak a gyarmati kérdésben. A szervezeti szakításig eljutott pártokban — így a francia pártban is — azonban a marxista ideológiai egység kialakulása még nem történt meg, ezért a KI határozatainak értelmezése is gyakran még a szociáldemokrata hagyományok szellemében történik.

Ch. A. Julien, az FKP észak-afrikai delegátusa, a KI III. kongresszusára kérészülve 1921 tavaszán felmérést készít az algériai föderáció tagjainak körében a kommunista politika értelmezéséről, a kommunizmus jövőjéről és a nacionalista törekvések megítéléséről.⁶⁰ A felmérés eredménye a szociáldemokrata hagyományok töretlen továbbélését bizonyítja. Az algériai kommunisták elítélnék minden, az arabok részéről megnyilvánuló nacionalista törekvést, mert „a nacionalizmus ellentmond a testvériségnek és a kommunizmusnak”. A vallás, a múltból maradt feudális szellem és a fanatizmus akadályozza a muzulmánokat abban, hogy megértsék a kommunista eszméket. Ezt bizonyítja, hogy a szervezkedésig sem jutottak el. Ebben segíteni kell őket, de csak az európaiak irányításával és vezetése alatt.

A feltett kérdésekre adott válaszok lényege minden esetben az idézetekhez hasonló: az algériai tömegekben rejlő potenciális forradalmi energia lebecsülése, faji előítélet, paternalizmus jellemzi. A válaszokból az is kitűnik, hogy az FKP algériai szekcióinak kizárólag európai tagjai vannak, algériaiakról csak mint szimpatizánsokról tesznek említést. Továbbá azt is, hogy a gyarmat antikolonialista forradalmi mozgalmának életre hívására és támogatására nem vállalkoznak. Programjukban a burzsoázia elleni harc és a termelőeszközök szocializálása nem jelenti az algériai tömegek nemzeti és szociális helyzetének forradalmi megváltoztatását, hanem saját osztályérdekeik érvényrejuttatását a telepes burzsoáziával szemben, ami egyúttal azt is jelenti, hogy uralkodó helyzetüket erősítik meg az algériaiakkal szemben.

A válaszok világosan mutatják azt is, hogy az algériai kommunista szekciók nem kívánják magukévá tenni a KI álláspontját. A Sidi bel Abbés-i szekció, Algéria legrégebbi szocialista szekciója, amely elsőként csatlakozik a Tours-i kongresszus többségéhez, ezt világosan kifejezésre is juttatja az 1921. május 7-én közzétett nyilatkozatában. E nyilatkozatban a szekció hitet tesz a „pénz diktatúrájának” eltörlése és kommunista állam létrehozása mellett. Ám ennek megvalósítását Algériában az algériai népre támaszkodva kivihetetlennek tartja, a következő okok miatt: az észak-afrikai arabok gazdasági, szociális, intellektuális és morális szempontból egyaránt elmaradottak, az arab burzsoáziát nacionalista és feudális szellem vezérli, a függetlenségből csak ő húzna hasznot és még tovább növelné a bennszülött tömegek feudális elnyomását. „Ezen okok miatt a Sidi bel Abbes-i kommunista szekció úgy véli, hogy az észak-afrikai proletariátus felszabadítása csak az anyaországi forradalom eredménye lesz.” Ezért a kommunisták úgy segítik legjobban a felszabadítási mozgalmat, ha nem „hagyják el” a gyarmatot, amint azt a csatlakozási feltéte-

⁵⁹ Uo. 57. l.

⁶⁰ A kérdéseket a válaszokkal együtt közli és elemzi Ch. R. Ageron: *Le PCF et l'Algérie 1921—1924. Mouvement social* (továbbiakban MS) 1972. 78. sz. 12—23. l.

lek 8. pontja javasolja, hanem a gyarmaton maradva szocialista szellemben nevelik a bennszülötteket, s ez „egyszer talán Észak-Afrikában is megkönnyíti a kommunizmus megszervezését, miután az diadalra jutott Franciaországban.”⁶¹

A határozatból kitűnik, hogy a nemzeti-gyarmati kérdést nem marxista alapon közelítik meg, s ebből ered a KI határozatainak helytelen értelmezése is. Algéria „elhagyása” (függetlensége) szerintük egyenlő a pániszlám és a feudális ideológiától befolyásolt arab burzsoázia retrográd uralmával, következésképpen nem támogathatják az algériaiak lassan kibontakozó önálló politikai törekvéseit sem. E látszólag merev proletár osztályszempontú állásfoglalás mögött annak a döntő kérdésnek a fel nem ismerése húzódik meg, hogy az osztályantagonizmus a kolonializmus és az antikolonializmus harcában nem egy nemzeten belül, hanem nemzetek között húzódik. Az algériai európai kommunisták szemében az osztályok szembenállása elhomályosítja a gyarmati elnyomás tényét. Számukra Algéria nem gyarmat, hanem Franciaország „három megyéje.” Feladatukat abban látják, hogy harcoljanak a valódi, feudális és középkori maradványok és a kapitalizálódó algériai burzsoázia ellen, és hogy ebben a szellemben neveljék az algériai proletárokat is, és ne a nemzeti követelések kivívására.

A Tours-i kongresszust követően ez az álláspont az uralkodó az algériai kommunisták körében. Ch. A. Julien a tényleges helyzetet jellemzi, amikor 1921 júniusában Moszkvában, Csicserinrel folytatott beszélgetése alkalmával kijelenti: „Algériában úgyszólván nincs kommunista.”⁶²

Az algériai szekciók állásfoglalásai nyomán az FKP vezetősége számára is világgossá válik, hogy a párt gyarmatokon folytatandó tevékenységét is új alapokon kell újjászervezni. Ennek megvalósítása évekig elhúzódik, mert a pártot tendenciák és frakciók heves harca jellemzi a megalakulást követő években. Az FKP I. kongresszusán (1921. december) előterjesztett beszámolók érintik a gyarmati kérdést, de azt érdemben nem vitatják meg, csupán javaslat hangzik el egy a gyarmatok helyzetét tanulmányozó bizottság létrehozására. A bizottság létrehozásának egyik kezdeményezője a párt baloldalarhoz tartozó P. V. Couturier 1922 tavaszán több hetes körutat tesz Észak-Afrikában, hogy a helyszínen ismerkedjen meg a helyi kommunisták tevékenységével és a születő antikolonialista nemzeti mozgalomba bekapcsolható politikai erőkkal. Visszatérve Franciaországba, a L' Humanitében áprilisban és májusban cikksorozatban számol be tapasztalatairól.

A cikksorozat számos francia kommunista számára revelációval ér fel, s egyben azt is érzékelteti, hogy a francia szocialista mozgalom hagyományaitól eltérő új politika kidolgozása rendkívüli nehézségekbe ütközik. „Ha az ember nem él valameddig Algéria légkörében, nagyon nehéz számot vetnie azokkal a nehézségekkel, amelyekkel ott az osztályharc propagandája szemben találja magát... Az előítéletek és egy hazug faji szolidaritás keményen tartják magukat. Nagyon gyakran még a kommunistáknak is nehéz ettől megszabadulni. Az európai az arabot úgy tekinti, mint született szolgáját, rabszolgáját.”⁶³ A két „legfélelmetesebb ellenségnek” a kolonializmus révén meggazdagodott algériai burzsoáziát és a nagybirtokos telepesekeket tartja. Az ellenük folytatott harcban lehet együttműködni az Ikdam-csoporttal (Haled emír és hívei), de az igazi megoldást a proletár felszabadítás jelenti, mert „egy burzsoá felszabadítás a kapitalizmus és a bennszülött feudálisok zsarnoki uralmát eredményezné... A for-

⁶¹ Lutte sociale, 1921. május 7.

⁶² Entretien de Ch. A. Julien et de P. V. Couturier avec Tchitchérine. Les communistes et l'Orient en 1921. MS. 1973. 82. sz. 107. l.

⁶³ l'Humanité, 1922. április 14.

radalom feltétele Algériában, hogy az anyaországban győzzön a forradalom.” A győztes forradalom feladata lesz — Oroszország példáját és a KI ajánlását követve —, hogy megvalósítsa Franciaország és Algéria föderációját, mert a cél „a dolgozók egysége és nem nemzetiségek szerinti szétaprózása, még abban az esetben sem, ha régóta elnyomott nemzetekről van szó.”⁶⁴

Az algériai kommunisták véleményétől eltérően P. V. Couturier szerint tehát lehet együttműködni az algériaiak politikai jogaiért harcoló Haled emír köré tömörült Ifjú Algériaiakkal, és nagyobb gondot kell fordítani az algériaiak szervezésére. Azonban, mint kitűnik, P. V. Couturier — és mondhatjuk, hogy vele az FKP baloldalarhoz tartozó franciaországi kommunisták is — helytelenül értelmezik a KI határozatait. A gyarmati népek antikolonialista nacionalizmusát Európa-centrikusan szemlélik, s mint nacionalizmust, a konkrét helyzettől függetlenül, összeegyeztethetetlennek tartják a proletár internacionalizmussal, és elítélik. Az antiimperialista forradalomban a döntő, vezető szerepet az európai proletariátusnak szánják. Ezért fordul elő, hogy a párt még a KI gyarmatokra vonatkozó határozatainak propagálását is elhanyagolja, az algériai szekció pedig teljes mértékben szembehelyezkedik azokkal.

A KI Végrehajtó Bizottsága 1922. május 20-i felhívásában felszólítja Algéria és Tunézia elnyomott népét, hogy az FKP köré tömörülve induljanak harcba a francia kolonializmus ellen. A katonákat pedig arra, hogy fraternizáljanak a felszabadulásukért harcoló néppel.⁶⁵

A Sidi bel Abbess-i szekció a KI-hez intézett levelében „veszélyes örökségnek” nevezi a bennszülött tömegek felkelését, amely győzelem esetén a feudális típusú társadalom megteremtését eredményezné. Következésképpen a szekció semmilyen oknál fogva nem fogadja el, hogy a felhívást Algériában közzétegyék.⁶⁶

Az algériai kommunisták 1922. szeptemberében tartott tanácskozásán egyhangúlag elfogadott határozat teljes mértékben a Sidi bel Abbess-i szekció álláspontját tükrözi. Egyértelműen elutasítja azt, hogy a gyarmatok bennszülött tömegei potenciális forradalmi erőt jelentenek, mivel tudati színvonaluk alacsony, fatalizmus és fanatizmus jellemzi őket. A közöttük folytatandó propaganda nem csupán haszontalan, de veszélyes is, mert a burzsoázia azonnal elnyomó hadjáratot indítana, illetve bizalmatlanságot keltene a Algéria európai proletariátusában.⁶⁷

A KI IV. kongresszusa (1922) foglalkozik a válságtól gyötört FKP helyzetével, és többek között bírálja a pártnak a gyarmatokon folytatott tevékenységét. Felszólítja a pártot, hogy tisztítsa meg szervezetét a gyarmati reformista elemektől. A határozat „kategorikusan elítéli a Sidi bel Abbess-i szekció álmarxista frazeológiába burkolt rabszolgatartó szellemű” álláspontját, amely lényegében a francia imperializmus uralmát támogatja.”⁶⁸ A keleti kérdéstről szóló tézisekben szintén érintik az FKP gyarmatokon folytatott politikáját. Negatív példaként említik az európai tagságú algériai kommunista szekciókat „amelyek a kolonialista irányzat álcázott formái és az imperialista érdekek támaszai.”⁶⁹ Felszólítják a pártot, hogy a gyarmatokon az eddiginél sokkal következetesebben törekedjen a bennszülöttek szervezésére.

⁶⁴ L'Humanité, 1922. június 9.

⁶⁵ Appel de l'exécutif pour la libération de l'Algérie et de la Tunisie. Correspondance internationale, 1922. 44. sz. 340—341. l. A L'Humanité nem közli a felhívást.

⁶⁶ A szekció levele in. Archives de Jules Humbert Droz I. Origines et débuts des partis communistes des pays latins (1919—1923) International Institut Voor Sociale Gechiedenis, Amsterdam, D. Reidel Publishing Company. Dordrec—Holland, 1970. 256—261. l.

⁶⁷ Bulletin communiste 1922. december 7. 939—940. l. és december 14. 954—953. l.

⁶⁸ Manifestes, theses et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste 1919—1923 Paris, 1975. 198. l.

⁶⁹ Uo. 178. l.

Erre hívja fel a figyelmet 1923 elején az algériai kommunista szekciók számára készített programtervezet is, amikor arra emlékeztet, hogy a pártnak csak akkor lesz befolyása a tömegekre, ha vegyes etnikai és nem kizárólag európai összetételű lesz.⁷⁰ Az algériai párttagok toborzásának fontosságát hangsúlyozza a KI IV. kongresszusán résztvevő algériai küldött is, de egyben jelzi azt is, hogy ez ellenállásba ütközik az európai tagok részéről.⁷¹

Az év végén P. Semard, az FKP vezetőségének tagja, a vasutas szakszervezet titkára, előadói körutat tesz Algériában, amelynek során az algériai dolgozók szervezésére ösztönözi a kommunistákat. A párt a Ruhr-vidékét megszálló francia hadsereg katonái között erőteljes és hatékony antimilitarista és antikolonialista propagandát folytat. Ennek hatására Mainzban egy algériakból álló katonai egység megtagadja a parancsot, és nem lök a sztrájkoló német munkásokra. Ezért az antimilitarista propaganda terjesztőjét, Mohamed ben Lekkal algériai kommunistát 5 évi börtönbüntetésre ítélik.⁷²

Az FKP la Caserne címmel kétnyelvű (arab és francia) lapot ad ki, amelyet a hadseregben terjesztenek, és amely az Algéria déli részében állomásozó katonai egységekhez is eljut. A Déli Terület katonai parancsnoka 1923. és 1924. folyamán a lap számos példányának elkobzását jelenti.⁷³

A KI V. kongresszusa (1924.) értékelve az FKP gyarmatokon folytatott politikáját, az eredmények elismerése mellett olyan hiányosságokra mutat rá, amelyek azt bizonyítják, hogy a párt még nem szakított teljesen a szociáldemokrata hagyományokkal. Manuilszkij a nemzeti és gyarmati kérdésről tartott beszámolójában bírálja a pártot, amiért még mindig nem foglalt állást egyértelműen és visszavonhatatlanul a gyarmatok különválási, önrendelkezési joga mellett, a választásokon a gyarmatokon nem indítanak bennszülötteket, a párt lapja nem közli, vagy csak megcsonkítja, a KI gyarmatokra való vonatkozó határozatait, felhívásait, szervezeti téren is a régi SFIO formát követi, a szekciók a központi vezetéstől független szervezeti életet élnek.⁷⁴ Manuilszkij bírálatával megegyezik az FKP hivatalos küldöttjének, Ho Si Minhnek a bírálata is. Felszólalásában azért bírálja a pártot, mert az még mindig nem fordít kellő figyelmet sem a gyarmatokra, sem a Franciaországban dolgozó gyarmatokról jött munkások szervezésére.⁷⁵

A KI bírálatai pozitívan hatnak az FKP-ra, amely mind nagyobb és gyümölcsözőbb erőfeszítéseket tesz, hogy marxista álláspontot alakítson ki a gyarmati kérdésben, és hogy ez szervezeti téren is megnyilvánuljon.

A párt 1924. decemberében segíti megszervezni a Franciaországban dolgozó észak-afrikai munkások kongresszusát. Az algériai, marokkói és tunéziai dolgozókat képviselő 150 küldött politikai és gazdasági követeléseket tartalmazó programot fogad el. A program legfontosabb pontja az, amelyben leszögezik, hogy a kommunista párt a gyarmatok függetlenségének feltétlen híve, és minden eszközzel harcol azért.⁷⁶

Az algériai szekció újjászervezése 1925 elejére fejeződik be. Ekkor a pártnak Algériában 1540 tagja van: 1230 európai és 310 algériai. A tagság többsége mun-

⁷⁰ Le communisme dans l'Afrique du Nord. Bulletin communiste, 1923. 2—3. sz. 48. l.

⁷¹ Lutte sociale 1923. április 6.

⁷² Le Paria, 1924. július. Ben Lekkal az FKP harcának eredményeként nyolc hónap után amnesztiában részesül.

⁷³ Activités communistes a Djelfa. Direction du Territoire du Sud. ACM 9H11.

⁷⁴ Ve Congrès de l'Internationale communiste. Rapport de Manoulski sur la question nationale et coloniale, Moscou 1924. 53—54. l.

⁷⁵ Intervention sur la question nationale et coloniale au Vo Congrès mondiale de l'Internationale communiste In Ho Chi Minh: Oeuvres choisies- I.k. Hanoi. 1960. 176—181. l.

⁷⁶ Le Paris, 1924. december.

kás.⁷⁷ Márciusban a három algériai föderáció 12 kerületének 28 delegátusa dönt föderációk egyesüléséről, és megalakítja az FK P algériai regionális szervezetét. A regionális kongresszuson elfogadott program leszögezi, hogy Algéria kommunistáinak fő célja: „a bennszülött tömegek felszabadítása a gyarmati és a kapitalista elnyomás alól”. A küldöttek részletes agrárreformtervet dolgoznak ki, amelynek alapvető elve „a föld azé, aki saját kezével megműveli, bármilyen fajhoz, vagy valláshoz tartozzon is.” A bérleti rendszert meg kell szüntetni, és a bérlők tulajdonába adni az általuk művelt földet, a nagybirtokokat ki kell sajátítani és átadni a szövetkezetekben tömörült fellahoknak és európai szegényparasztnak.⁷⁸

A májusi algíri tanácsi választásokon a párt közös listán indult Haled emírrrel és harcostársaival (munkás-paraszt blokk lista). A választási program megegyezik Haled emír korábbi demokratikus követeléseivel. A munkás-paraszt blokk lista győztesen kerül ki a választásokból, de a gyarmati hatóságok Haled emírt száműzöttnek nyilvánítják és megválasztását érvénytelenítik. Haled emírnek ez az utolsó politikai szereplése. Szíriába megy, és ott is hal meg 1936-ban. A választásnak politikai jelentősége van, jelzi a kommunisták politikai fejlődésben, szövetségi politikájában beállott változást és nem azt jelenti — mint Ch. E. Ageron állítja, hogy a kommunisták utólag propagandacélból használták fel Haled emírt.⁷⁹

Az algériai kommunisták tehát 1925 közepéig ideológiai, politikai és szervezeti téren egyaránt jelentős fejlődésen mentek keresztül. Az igazi próbatétel számukra éppúgy, mint a franciaországi kommunisták számára, ekkor, 1925-ben következik be a marokkói Rif Köztársaság függetlenségi harcának támogatása kapcsán.

Abd el Krim vezetésével a rif törzsek a spanyol gyarmatosítók elleni harcban létrehozzák a Rif Köztársaságot. A felkelés hatásától, továbbterjedésétől tartva 1925 nyarán a francia hadsereg is megkezdí a hadműveleteket Abd el Krim ellen.

A kommunisták akcióbizottságokba tömörülve (M. Thorez irányításával), szervezik az antikolonialista és antimilitarista erők harcát a francia katonák visszavonásáért és a Rif Köztársaság elismeréséért. Véglegesen ekkor szakítanak a szociáldemokrata hagyományokkal, és az elvi nyilatkozatokban megnyilvánuló antikolonializmusuk tömegeket mozgató politikai harcban ölt testet, ami merőben új jelenség a francia munkásmozgalom történetében.⁸⁰

Franciaországban a parlamenti szószéktől a tömegtüntetéseken keresztül az általános sztrájkig minden eszközt igénybe vesznek.

Algériában pedig a Rif Köztársaság védelmében folytatott propaganda- és szervező tevékenységet összekapcsolják a független Algériát követelő jelszó hirdetésével. Kétnyelvű röplapokat terjesztenek a hadseregben, amelyekben rámutatnak a marokkói háború imperialista jellegére, és dezertálásra szólítják fel a katonákat. A hadseregben kifejtett háborúellenes propagandával különösen kitűnik a párt ifjúsági szervezete. Tagjai járnak elől háborúellenes tüntetések és gyűlések szervezésében is, amelyek egymást követik 1925 nyarán.⁸¹

⁷⁷ Rapport d'organisation de la région d'Algérie. IMT mikrofilm 120. in. J. Choukroun: L'Internationale communiste et le PC français et l'Algérie 1920—1925. Cahiers d'histoire de l'IMT 1978. 25—26. sz. Annexe III. 158—159. l.

⁷⁸ Lutte sociale, 1925. március 22.

⁷⁹ Ch. R. Ageron: Le PCF et l'Algérie 1921—1924. Ms. 1972. 78. sz. 34. l.

⁸⁰ A. Moine: De la confusion social-démocrate à une politique anticolonialiste conséquente. Cahiers de l'IMT. 1972. 26. sz. 16. l.

⁸¹ Rapport, 1925 július—október. AOM 11H47., Activités communistes à Djelfa. Direction du Territoire du Sud. AOM 9H11. Lutte sociale 1925 június 17.

E széles tömegmozgalomban a kommunisták megerősítik a párt antiimperialista irányvonalát, és növelik befolyásukat az algériai dolgozók körében. A rendőrségi és főkormányzói jelentések az algériai tagság növekedéséről és az európai tagság számának csökkenéséről számolnak be.⁸² Ez utóbbit megerősíti az FKP V. kongresszusán (1926.) tartott vezetőségi beszámoló is, amely szerint az FKP algériai regionális szervezetét az európai tagság 60 — 70 %-a hagyta el.⁸³

Az európai tagság jelentős részének távozása és a rendőri elnyomás ellenére a kommunista szervezet nem dezorganizálódik, antiimperialista irányvonala pedig megerősödik. Az FKP algériai regionális szervezete 1926 februárjában kongresszust tart. Az elfogadott határozat szerint nemzeti jellegű pártszervezetet kell létrehozni Algériában, be kell vonni a francia imperializmus elleni harcba a parasztságot, az értelmiséget és a kézműveseket, akik még nem látják az őket sújtó kettős kizsákmányolást, s akiknek helyzetén egyedül a függetlenség segít. A kommunisták feladata, még akkor is, ha a harc eredményeként tisztán nemzeti forradalom bontakozna ki, az, hogy támogassák, mert ekkor felszínre kerülnek, világossá válnak az osztályellentétek, amelyek lehetővé teszik egy proletárforradalom eljövételét. „A részleges követeléseknek pedig semmilyen körülmények között nem szabad elfeledni a végső célt, Algéria függetlenségét, amelyért harcolunk.” Kettős feladatot kell megoldani: harcolni a burzsoá demokratikus forradalomért, másrészt pedig szervezni a munkás és paraszt tömegeket, hogy harcoljanak osztályérdekükért.

A határozat elfogadása mellett 15-en, ellene 10-en szavaznak, ami mutatja, hogy a szociáldemokrata ideológiának még jelentős befolyása van az algériai kommunisták között. Ennek ellenére a regionális kongresszus határozatát az algériai kommunista mozgalom egyik legfontosabb dokumentumaként kell értékelni. E dokumentumban az algériai kommunisták hirdetik meg *elsőként* az algériai antikolonialista harc történetében az Algéria függetlenségét követelő jelszót.⁸⁴ Mint kitűnik, a marxista irányvonal kialakítása az FKP-ban, és különösen annak algériai föderációjában, nehezen történt meg, és döntően a KI marxista kritikájának hatására.

A regionális kongresszuson elfogadott határozat érvényre juttatásáért — amint azt a szavazati arány is jelzi — harcolni kellett a párton belül is. E harc folyamán azonban a marxista határozatok értelmezése egyre inkább szektás, dogmatikus szellemben történik.

⁸² Rapport. 1925. július—október. AOM 11H47.

⁸³ Ve Congrès national du PCF 1926, Comte rendu sténographique Paris, 1926. 10. l. idézi: G. Walter: Histoire du PCF. Paris, 1948. 160. l.

⁸⁴ Lutte sociale, 1926. február 19.

⁸⁵ Szűklátókörű nacionalista szemlélet és a tények figyelmen kívül hagyása jellemzi azt a véleményt, mely szerint a kommunisták 1934—től „miután a muzulmán tömegeket nem sikerült nacionalizmusuktól eltéríteni, átvették jelszavukat” (ti. a függetlenség követelését — NL) ld. M. Kaddache: La question nationale et la parti communiste en 1919 et 1939. Revue d'histoire et de civilisation du Maghreb. 1967. 2. sz. 99. l., E. Sivan az algériai kommunista és nacionalista mozgalom kapcsolatáról írott monográfiájában a regionális kongresszus határozatát csupán abból a szempontból ítéli meg, hogy az — kétségtelenül — problémát okozott az európai tagság számára, és nem úgy tekinti mint az algériai kommunista mozgalom fejlődésének egy fontos állomását. E. Sivan az egész problémakört túlságosan „etnikai optikán” keresztül szemléli: ha a függetlenséget követelték a kommunisták, akkor az európai tagság fordult el tőlük, ha részleges és demokratikus követeléseket, akkor az algériaiak hagyták el a pártot. A probléma valóságos és tükrözi az algériai kommunisták nehéz helyzetét, de egyoldalú előtérbe állítása nem segít megérteni, feltárni, hogy a kommunisták milyen szerepet játszottak az antikolonialista mozgalomban, sőt éppen azt sugallja, mint ha harcuk nem lett volna eredményes, mozgalmuk örökösen zsákutcaba jutott volna.

Az európai származású párttagok kiválása vagy kizárása az antiimperialista irányvonal megerősödésével tovább folytatódik: 1927 elején a blidai szekció titkárát, röviddel utána pedig utódját, 1928 májusában a regionális szervezet egyik titkárát, decemberben pedig egy szakszervezeti aktivistát zárnak ki a pártból, mert szembehelyezkedik az Algéria függetlenségét követelő jelszóval.⁸⁶ Az európai tagság körében a függetlenséget követelő jelszó kétségtelenül nem talál a legteljesebb megértésre, kísért még a szociáldemokrata szellem, a faji előítéletek: az európai munkások nincsenek meggyőződve egzisztenciájuk, társadalmi helyzetük biztosításáról egy független Algériában. Azonban a jelszó merev alkalmazása is hozzájárul ahhoz, hogy az európai tagság jelentős része elhagyja a pártot. Az említett valamennyi kizárás, valamilyen választás (helyhatósági vagy törvényhozó) után történik. A választási kampányok során a függetlenség követelése nem kapcsolódik össze a részleges, demokratikus követelésekkel, és szinte alig esik szó az európai dolgozók helyzetéről. S ez nem csupán az európai és algériai dolgozók szövetségét gátolja, hanem a párt és azon algériai politikai erőket is, amelyek bár reformisták, de programjuk lehetővé tenné, hogy az antiimperialista harc bizonyos szakaszában együtt haladjanak a kommunistákkal. Ilyen politikai erőket tömörítő szervezet a Képviselők Szövetsége.

A Képviselők Szövetségét azok a többnyire Ifjú Algériai indíttatású, főként értelmiségi algériaiak hozzák létre 1927. szeptemberében, akiket valamilyen helyhatósági testületbe algériaiak választottak be. Nem akarják Algéria függetlenségét, céljuk 1789 eszméinek megvalósítása Algériában. Ezért követelik a benszülött törvénykönyv eltörlését, szociális törvények kiterjesztését Algériára, parlamenti képviseletet az algériaiak számára. A kommunisták az imperializmus szövetségeseinek minősítik őket, követeléseiket pedig csalásnak. Fel sem vetik egy taktikai szövetség gondolatát: „A felszabadulásnak csupán egyetlen útja van, harc a függetlenségért.”⁸⁷

A kommunisták nem tanúsítanak kellő figyelmet a tömegek vallásos érzülete iránt sem. Vallásellenes propagandájukat általánosság jellemzi, nem vetnek számot a konkrét helyzettel. A Szovjetuniót említik példaként, ahol a templomokat iskolákká alakítják át, hogy a népet felszabadítsák a vallás befolyása alól.⁸⁸ Holott köztudott, hogy egy muzulmán országban a templom, a mecset és az iskola szinte ugyanaz. Nem értékelik kellőképpen az arab-islám civilizáció értékeit, az antikolonialista harcban felhasználható elemeit, és csak a vallást látják benne. Az önrendelkezés lenini elve nem telítődik a gyarmati Algéria valóságából fakadó nemzeti tartalommal, a függetlenség, a munkás-paraszt kormány és a proletárdiktatúra követelése önmagában nem mozgósította a tömegeket.

Az 1920-as évek végén a KI és az FKP politikájában is változás következik be. Az „osztály osztály ellen” taktika meghirdetésének célja a proletariátus osztályöntudatának megerősítése. Alkalmazása azonban szektás gyakorlathoz vezet: a párt eltávolodik potenciális szövetségeseitől. A KI VI. kongresszusán (1928) a gyarmati kérdéssel kapcsolatban elfogadott téziseket szektás jellegű értékelések tarkítják: a függetlenség követelése továbbra is alapvető fontosságú, a kommunistáknak a nemzeti burzsoáziával vagy a nemzet reformista ellenzékkal való szövetségét azonban elutasítják.⁸⁹

⁸⁶ Lutte sociale, 1927. február 25., március 18., 1928- május 12., 1929. január 1.

⁸⁷ Lutte sociale, 1927. szeptember 30., 1928. április 13.

⁸⁸ Lutte sociale, 1927. január 21.

⁸⁹ A kommunista Internaiconálé története. Budapest, 1977. 199. l., Le travail du Parti français dans les colonies. Theses du secretariat du CE de l'IC. 1929. in Cahiers du bolchévisme (továbbiakban CB) 1930. április 442. l.

Az „osztály osztály ellen” taktika egy fejletlen osztályszerkezetű (gyarmati) társadalomban elősegítheti a kialakulatlan, csírájában létező, számszerűleg nem túl jelentős és koncentrálatlan munkásság osztállyá szerveződését, megszilárdíthatja osztálytudatát és történelmi hivatását. Ám egy olyan speciális helyzetű gyarmaton, mint Algéria, nagy veszélyt is rejt magában. A KI VI. kongresszusán felszólaló algériai küldött kijelentette: „és ami a legfontosabb, hogy a bennszülött proletariátus az igazi proletariátus.”⁹⁰ Ennek gyakorlati következménye az is lehet, hogy az algériai és az európai proletariátus nem csupán eltávolodik egymástól, de szembe is fordul egymással. Ezt megkönnyíthetik a faji előítéletek, és a gyarmatosítók tudatos, provokatív tevékenysége is.

A gyarmati kérdést illetően azonban az 1920-as évek második felében nem csupán az FKP-ban és algériai föderációjában, hanem általában a nemzetközi kommunista mozgalomban sok problémát okoz a lenini koncepcióval való szembenállás, a dogmatikus elemzés és az ebből eredő szektás szövetségi politika.⁹¹ A rendőrségi elnyomáson túl ez vezet oda, hogy az 1920-as évek végére az algériai kommunista szervezetek szektává zsugorodnak: a taglétszámuk nem éri el a 300-at, szavazóik száma az 1924-es 8100-ról 1928-ra 1500-ra csökkent, a Lutte sociale-nek 1929-ben 22 száma, 1930-ban pedig egyetlen száma jelenik meg, a szervezeti élet dezorganizálódik, az alapszervezetek hatékony központi vezetés hiányában önállóan tevékenykednek, ill. felbomlanak.⁹²

Az FKP franciaországi szervezetei is súlyos belső problémákkal küszködnek, a szektás, dogmatikus politikát képviselő Barbé-Celor-csoport tartja kezében a vezetést.

A kommunista mozgalom kedvezőtlen helyzetben lép a gyarmatosítás 100. esztendejébe, amelynek megünneplésére nagy önbizalommal készülnek a gyarmatosítók.

Az Észak-Afrikai Csillag megalakulása

Az FKP-ra más gyarmatosító ország kommunista pártjaitól eltérően különleges feladat is hárult a gyarmati népek antiimperialista mozgalmának megszervezése és támogatása kapcsán. Franciaországban közel 400 ezer gyarmatokról jött munkás dolgozik, köztük több mint 100 ezer algériai.

A párt 1922-ben létrehozza a Gyarmatközi Uniót (Union Intercolonial). A szervezet célját az 1922. májusában tartott közgyűlésen rögzítik: szervezni a gyarmatokról jött munkásokat a proletár nemzetköziség szellemében, a franciaországi elvtársak segítségével, politikai és gazdasági felszabadításuk érdekében, amelyet saját nemzeti burzsoáziájuk, osztályérdekeik szem előtt tartva nem fog megvalósítani.⁹³

A lenini eszmék terjesztésében a gyarmatokról jött munkások között jelentős munkát végez Ho Si Minh, aki szerkesztője az 1922-től megjelenő Le Paria című lapnak, amely mint a fejlécén hirdeti, a gyarmatok népességének fóruma kíván lenni. A baloldali szakszervezet, a CGTU szintén erőfeszítéseket tesz a dolgozók szervezése érdekében. Az FKP pedig a választások nyújtotta lehetőséget is törekszik

⁹⁰ La Correspondance internationale, 1928. október, 128. sz. 1392. l.

⁹¹ Salgó László: A Komintern VII. kongresszusa és az antiimperialista egységfront. Párttörténeti közlemények 1965. 4. sz. 89. l.

⁹² M. Kaddache: La vie politique a Alger 1919—1939. Alger, 1970. 109. l., 119. l., 174. l., CB 1932 március 336. l.

⁹³ Le Paria, 1922. augusztus.

⁹⁴ Le Paria, 1924. május.

kihasználni. Lehetőséget teremt, hogy a párt tagja, az algériai származású Hadzs Ali, a gyarmatokról jött munkások érdekeinek védelmében 1924-ben induljon a franciaországi parlamenti választásokon. Több mint 40 ezer szavazatot kap, és csupán néhány száz hiányzik a megválasztásához.⁹⁴

A Gyarmatközi Unió azonban, figyelembe véve a nemzeti hovatartozást, nem zárkózik el attól, hogy a gyarmatokról jött dolgozók gyarmati eredetüknek megfelelően külön szerveződjenek, sőt, a párt céljával összhangban bátorítja, segíti azt. Így került sor az FKP szervezésében az észak-afrikai dolgozók — már említett — első kongresszusára 1924. decemberében Párizsban. Ezt követi az észak- és dél-franciaországi ipari körzetek észak-afrikai dolgozóinak kongresszusa 1925 tavaszán.

Az észak-afrikai dolgozók szervezkedésének nagy jelentőségű állomása az Észak-Afrikai Csillag (Etoile Nord Africaine — ENA) megalakulása 1926-ban. A pontos dátum vitatott, mivel az ENA a szó klasszikus értelmében nem párt, és alakuló kongresszust sem tart. Megalakulását megközelítőleg 1926 tavaszára lehet tenni. Ekkor jelenik meg számos gyűlésre hívó röplap, amelynek fejlécén az FKP és a Gyarmatközi Unió mellett az ENA neve is szerepel a gyűlés szervezői között.⁹⁵ A vezetőségben főként baloldali szakszervezeti és kommunista aktivisták vannak, akiknek döntő többsége ugyanúgy, mint a tagságé, algériai. Az ENA és az FKP közötti kapcsolat jó, és hosszú évekig az is marad. Egy rendőrségi jelentés szerint az ENA 28 tagú vezetőségéből 16 az FKP tagja.⁹⁶ A vezetőség tagja az ugyancsak kommunista Messali Hadzs, aki az 1927-es brüsszeli antikolonialista világkongresszus után, ahol ahol az ENA-delegáció vezetőjeként vett részt, kerül előtérbe, és lesz az ENA elismert vezetője. A francia politika küzdőterére az 1930-as években kerül, a népfront időszakától pedig egyértelműen az algériai nacionalizmus legismertebb, de egyben a legtürelemtelenebb képviselőjévé válik.

Messali Hadzs (1898—1974.) a nyugat-algériai iszlám központban, Tlemcenben született, kisiparos családban. Alsófokú iskolát végez, majd autodidakta módon képezi tovább magát. Katonai szolgálatot Bordeaux-ban teljesít. Algériába 1921-ben tér vissza, majd két évvel később Franciaországba megy, ahol előbb textilüzemben, majd a Reanult Műveknél dolgozik. Itt kerül kapcsolatba a baloldali munkásmozgalommal, és tagja lesz az FKP-nak. A brüsszeli antikolonialista világkongresszuson (1927) az ENA delegációját vezeti.

Itt elhangzott beszéde és az ENA nevében beterjesztett határozat a szervezet programjának is tekinthető. Az elnyomott algériai népbe vetett hite rendületlen. Visszautasítja azokat a vádakát, melyek szerint e népnek nem lenne képessége és tehetsége arra, hogy maga irányítsa a független Algériát. Reményét fejezi ki, hogy az egyesült elnyomott népek a világproletáriátus támogatásával szétzúzzák az imperializmust. Szívből köszönti a francia proletariátust, „amely támogatott és támogat bennünket.” Beszédét az elnyomott népek szocializmusának, a Szovjetuniónak és a kínai forradalomnak az éltetésével fejezi be.⁹⁷

A kongresszus által egyhangúlag elfogadott határozatban a következő célkitűzések szerepelnek: Algéria függetlensége, a francia hadsereg kivonása, a nemzeti hadsereg felállítása, a nagybirtok elkobzása és szétosztása az algériaiak között. Közvetlen célkitűzésként pedig a következők: a bennszülött-törvénykönyv eltörlése, a demokratikus szabadságjogok kiterjesztése, az arab nyelvű tanítás fejlesztése és a kis- és középbirtokos fellahok hiteltámogatása.⁹⁸

⁹⁵ R. J. L. Carlier: La 1ère Etoile Nord Africaine 1926—1929. RA. 1972. 4. sz. 937. l.

⁹⁶ A. Taleb-Bendiab: i. m. RA. 1977. 2. sz. 395—396. l.

⁹⁷ Das Flammenzeihn von Palais Egmond. Offizieller Protokoll des Kongresses gegen koloniale Unterdrückung und imperialismus. Brussel, 10—15 február 1927. Berlin, 1927. 96—98. l.

⁹⁸ U.o. 107—109. l.

Az ENA taglétszáma a megalakulását követő években 2—3 ezer fő. Bázisát a Párizs-környéki üzemekben dolgozó észak-afrikai munkások alkotják de kapcsolatot tart fenn az ország más részeiben dolgozókkal, sőt Algériával is. Az ENA rendszeres levelezést folytat (politikai irodalmat küld) Algériában élő szimpatizánsainak. A „postás” szerepét rendszerint kommunista tengerészek látják el. Hazájukba visszatért ENA-tagok gyakran vesznek részt sztrájkok szervezésében.⁹⁹

Az FKP a KI VI. kongresszusán elfogadott határozat értelmében arra törekszik, hogy az ENA ne váljon politikai párttá, hanem különböző forradalmi szervezetek harci szövetsége legyen, amelyben a vezető szerep a forradalmi proletariátusé, és amely forradalmi kérdéseket képez a gyarmat antikolonialista mozgalma számára.¹⁰⁰

Az FKP-ban az 1920-as évek végére azonban olyan kritikus helyzet alakul ki, amely megakadályozza, hogy a párt — tovább javítva munkáját — maradéktalanul megvalósítsa a fenti határozatokat.

Bár az ENA-veztők között már megalakulásakor többen az FKP tagjai, ez nem jelenti azt, hogy a párt és az ENA között rendszeres és szervezett kapcsolat alakul ki. Ennek oka az, hogy a párt vezetősége egyes konkrét feladatok végrehajtásával — így a gyarmati munkások szervezésével is — munkacsoportokat bíz meg. Ezek a munkacsoportok meglehetősen független szervezeti és politikai életet élnek. Tagjai nem kötődnek alapszervezetekhez, és nem végeznek rendszeres pártmunkát. A párt központi vezetőségének határozatait szabadon értelmezik és alkalmazzák. E tervszerűtlen szervezőmunkára egyes aktivisták többször is felhívják a pártvezetés figyelmét, és javasolják, hogy az FKP kongresszusán vitassák azt meg.¹⁰¹ Az FKP V. kongresszusán (1926) azonban érdemben nem vitatják meg e problémát. Az ENA magára marad, kapcsolatai az FKP-val továbbra is rendszertelenek. Tulajdonképpen erre a problémára reagál a KI fent említett határozata. Ekkor azonban már az „osztály osztály ellen” taktikából eredően a párt a szocialisták elleni harcot helyezi előtérbe. Az osztályérdekek szüntelen hangsúlyozása szükségképpen nem talál teljes megértésre a nemzeti elnyomás alatt sínylő algériai dolgozók körében, akiknek szervezését még az is nehezíti, hogy nagy a fluktuáció (6—18 hónap után visszatérnek Algériába), ami a hagyományos paraszti társadalom eszmevilágának állandó jelenlétét eredményezi, és a nacionalista tendenciát erősíti a proletár bázisú ENA-ban. A rendőrségi elnyomás is akadályozza a normális kapcsolatok fenntartását az ENA és az FKP között. 1929-ben az FKP-nak szinte az egész vezetőségét letartóztatja a rendőrség, a szabadlábban levők pedig illegálisba vonulnak. Ugyanabban az évben betiltják az ENA-t is.

Tehát számos tényező együttes hatása eredményezi, hogy az ENA kezd eltávolodni az FKP-tól, amelynek fejlődése a szektás, dogmatikus torzulás következtében megtörik, s vele az algériai antikolonialista mozgalomnak a 20-as évek közepén a kommunisták tevékenysége nyomán kibontakozott dinamikus előretörése is.

⁹⁹ A. Taleb—Bendiab: i. m. RA. 1977. 2. sz. 305—306. l.

¹⁰⁰ Theses et résolutions du VIe Congrès de l' IC. Paris, 1928. 118. l.

¹⁰¹ H. Carlier: L' organisation de notre travail parmi les étrangers. CB. 1926. 40. sz. 482—493. l., Nerey: A propos de notre travail parmi les étrangers. CB. 1926. 46. sz. 852—853. l., H. Issad: L' action parmi les travailleurs coloniaux. CB. 1926. 49. sz. 1114. l. Issad az ENA vezetőségének tagja.

AUX ORIGINES DU MOUVEMENT NATIONAL ALGÉRIEN

Cette étude fait partie d'une these préparée sur la naissance et le progres du mouvement national algérien entre 1919 et 1947. La these est basée sur les documents d'archives: Archives d'outre mer, Aix en Provence, Archives d'André Marty, Institut d'histoire sociale-Paris, et des documents gardés dans l'Institut Maurice Thorez.

Ce chapitre ci traite les conditions sociales et politiques de la naissance du mouvement national algérien et les problemes de sa formation dans les années 1920.

Jusqu'aux années 1880 la résistance du peuple algérien contre le colonialisme se manifestait dans le cadre tribal et pour sauvgarder la société traditionnelle. Apres l'insurrection de 1871 la France a commencé a détruire systématiquement la société précapitaliste algérien. (la loi Warnier, l'arrivée massive des colons, intégration économique et politique de l'Algérie dans le système français (Dans les décennies du tournant de notre siècle la société algérienne s'est transformée radicalement et les lois du système colonial-capitaliste sont devenues dominantes déterminant le progres politique et économique de la colonie. Ce milieu social changé était un terrain favorable a la naissance et a la formation de l'anticolonialisme d'un nouveau type. C'était l'activité des Jeunes Algériens qui représentait premierement les formes modernes de cet anticolonialisme. A notre avis les Jeunes Algériens ne formaient pas un mouvement ni une élite mais plutot un mouvement en formation on se représentaient plusieurs courants et tendances. En Algérie les sources idéologiques d'un mouvement national étaient l'islam et les idées de 1789. Au. fond les Jeunes Algériens se groupaient autour de ces deux sources idéologiques. Il y avait ceux qui se renonçaient aux valeurs islamiques, ils étaient pour la francisation. (La tendance francophile.) Ceux de l'autre tendance ne refusaient pas les idées politiques françaises mais ils ne se renonçaient pas non plus aux valeurs islamiques. (Le groupe El Hack d'après leur journal)

La 1re Grande Guerre a bouleversé la société algérienne: les milliers d'algériens étaient appelés sous le drapeau français, les autres sont allés travailler en France. Et la révolution bolchévique a soulevé un interet particulier dans le monde entier. Tout ces événements ont contribué a former une opinion plus large, plus ouvert aux idées politiques parmi la population algérienne. Apres la guerre les divergences au sein des Jeunes Algériens se sont cristallisées. D'un coté les partisans de l'assimilation de l'autre ceux de l'émir Khaled qui avait pour devise l'islam et la France. Par son activité et son programme l'émir Khaled peut etre considéré comme le précurseur du mouvement national algérien.

Le mouvement communiste a joué un role tres important dans la formation du mouvement national anticolonialiste en Algérie. Apres des années de luttes dures au sein des organisations communistes algériennes aidées par la critique du Komintern c'étaient les communistes qui ont formulé premierement la revendication de l'indépendance nationale et ont reconnu l'importance de la question agraire. (en 1925—1926)

En France le PCF a soutenu la fondation de l'Étoile nord-africaine avec qui il menait une lutte commune pour la défense des interet des travailleurs immigrés. Mais a la fin des années 1920 la politique séctaire des communistes a contribué largement a la détérioration des rapports entre les communistes et nationalistes.

Au cours des années 1920 le mouvement national est devenu un facteur important de la vie politique en Algérie.